

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová
zařízení pro děti a mládež**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Anna Bednářová

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Renata Švestková, Ph. D.

České Budějovice 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 26. 04. 2024

Poděkování

V první řadě bych velmi ráda poděkovala Mgr. Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za její odborné vedení a za její čas, který mi věnovala vždy, když jsem potřebovala. Také bych chtěla poděkovat kolegyním v práci, které mi vždy vyšly vstříc a umožnily mi tak bakalářskou práci napsat. Poslední a velký dík patří mé rodině, která při mně stála po celou dobu studia.

Právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Teoretická část se zabývá historií postavení dítěte ve společnosti, Úmluvou o právech dítěte a dalšími klíčovými dokumenty týkajícími se práv dítěte a věnuje se také technikami a metodami sociální práce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Práce se dále zabývá prací sociálních pracovníků v těchto zařízeních a jejich naplňováním práv dětí.

Cílem výzkumu bylo zjistit právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a jakou roli v jeho budování má sociální pracovník. Metodou byl kombinovaný typ výzkumu. Kvantitativní částí výzkumu se zúčastnilo 94 respondentů, kteří pomocí řízeného rozhovoru odpovídali na otázky v dotazníku vytvořeném prof. Garym Meltonem. Kvalitativní částí se zúčastnilo 5 pracovníků, kteří pomocí polostrukturovaného rozhovoru umožnili hlubší pochopení toho, jak sociální pracovníci přispívají k budování právního povědomí.

Ve výzkumu bylo zjištěno, že věk nemá tak výrazný vliv na postoj dětí k přiznávání práv, jak by se dalo předpokládat. Rozdíl v přiznávání práv byl v určitých situacích mezi dívkami a chlapci. Sociální pracovníci budují právní povědomí pomocí přímé práce s klienty.

Výsledky této práce mohou poskytnout důležité informace pro další rozvoj a efektivní práci v oblasti ochrany a naplňování práv dítěte.

Klíčová slova

Právní povědomí; Práva dětí; Úmluva o právech dítěte; Deklarace práv dítěte; Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež; Zvyšování právního povědomí dětí

Legal awareness of children visitng low-threshold facilities for children and youth

Abstract

This bachelor thesis focuses on the legal awareness of children attending low-threshold facilities for children and youth.

The theoretical part deals with the history of the child's position in society, the Convention on the Rights of the Child and other key documents related to the rights of the child, and also focuses on techniques and methods of social work in low threshold facilities for children and youth. The thesis also deals with the work of social workers in these facilities and their implementation of children's rights.

The aim of the research was to find out the legal awareness of children attending low- threshold facilities for children and youth and what role the social worker has in building it. The method used was a combined type of research. The quantitative part of the research involved 94 respondents who answered questions in a questionnaire developed by prof. Gary Melton using a guided interview. The qualitative part involved 5 workers who, through a semi-structured interview, provided a deeper understanding of how social workers contribute to building legal awareness.

The research found that age does not have as significant an impact on children's attitudes to the granting of rights as might be expected. There was a difference in the attribution of rights between girls and boys in certain situations. Social workers build legal awareness through direct work with clients.

The results of this work can provide important information for further development and effective work in the protection and fulfilment of children's rights.

Key words

Legal Awareness; Children's Rights; Convention on the Rights of the Child; Declaration of the Rights of the Child; Low-Threshold Facilities for Children and Youth; Raising Children's Legal Awareness

Obsah

Úvod.....	8
1 Práva a právní povědomí dětí	9
1.1 Pojem právní povědomí a pojem dítě.....	9
1.2 Historie postavení dítěte ve společnosti.....	10
1.3 Deklarace práv dítěte.....	12
1.4 Charta práv dítěte	13
1.5 Úmluva o právech dítěte	13
1.6 Sociálně-právní ochrana dětí.....	14
2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	16
2.1 Cílová skupina NZDM.....	16
2.2 Činnost, poslání a cíle NZDM	18
2.3 Princip nízkoprahovosti	18
3 Sociální pracovník v NZDM.....	20
3.1 Metody sociální práce v NZDM	20
3.1.1 Kontaktní práce.....	20
3.1.2 Případová práce s jednotlivcem	21
3.1.3 Práce se skupinou.....	21
3.1.4 Sociální poradenství.....	22
3.1.5 Situační intervence.....	22
3.2 Naplňování práv sociálními pracovníky v NZDM.....	22
4 Cíle práce, hypotézy a výzkumné otázky	25
4.1 Cíle práce	25

4.2	Hypotézy	25
4.3	Výzkumná otázka.....	25
5	Metodika	26
5.1	Strategie výzkumu.....	26
5.2	Etika výzkumu	26
5.3	Průběh výzkumu a sběr dat	27
5.4	Výzkumný soubor bakalářské práce	28
5.5	Zpracování dat.....	29
5.6	Operacionalizace pojmů.....	30
6	Výsledky	31
6.1	Výsledky výzkumu právního povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	31
6.2	Výsledky rozhovorů se sociálními pracovníky v NZDM	49
7	Diskuse.....	60
8	Závěr	65
9	Seznam literatury	66
10	Seznam obrázků a tabulek	72
11	Seznam příloh	74
12	Seznam zkratk	84

Úvod

Bakalářská práce se zabývá právním povědomím dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Do této problematiky jsem osobně zapojena, jelikož sama pracuji v NZDM, považuji tedy za velmi důležité získat komplexní přehled o současném stavu právního povědomí dětí navštěvujících NZDM a práce s nimi na toto téma. Tato práce má rovněž velký význam pro další sociální pracovníky, kteří se této problematice věnují. NZDM je mimo jiné zásadní sociální službou z hlediska sociální práce s dětmi a mládeží. Cílem práce je zjistit jaká je situace v oblasti právního povědomí u dětí navštěvujících NZDM a jakou roli zastává sociální pracovník při budování právního povědomí.

Sociální pracovníci mají v životech klientů NZDM mnohdy nezastupitelnou roli, tato zařízení často navštěvují děti ze sociálně znevýhodněných rodin. Sociální pracovníci jsou často v pozici těch, kteří klientům pomáhají řešit problémy, z nichž mnohé se týkají právě i práva, proto je velmi důležité vědět, jak si klienti nejen svá práva vykládají.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám vývojem práv dětí a historií postavení dítěte ve společnosti, která je velmi důležitá a navazuje na ni vznik Úmluvy o právech dítěte, které se v teoretické části také věnuji. Dále v této části uvádím základní informace o nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež a specifika sociální práce v této oblasti, včetně role sociálního pracovníka v tomto typu sociální služby. V praktické části bakalářské práce jsou představeny výsledky z dotazníkového šetření zaměřujícího se na právní povědomí dětí, pro něž byl nástrojem mezinárodní dotazník prof. Garyho Meltona. Dále jsou představeny výsledky z rozhovorů se sociálními pracovníky z NZDM, týkajících se budování právního povědomí u jejich klientů.

Výsledky bakalářské práce mohou využít sociální pracovníci, kteří s touto cílovou skupinou pracují, díky nim budou vědět, jaké je právní povědomí jejich klientů a do jaké míry s nimi na toto téma pracovat. Zároveň získaná data budou interpretována ve strategických dokumentech pro oblast sociální práce.

1 Práva a právní povědomí dětí

1.1 Pojem právní povědomí a pojem dítě

Dle Kovaříka (2001) se u právního povědomí jedná spíše o právní cit neboli představy o platném právu, spravedlnosti či odpovědnosti. Zaměnitelným pojmem je také právní vědomí (Kovařík, 2001). U právního vědomí se jedná spíše o obecné znalosti a představy práva. Může se také přibližovat představě o spravedlnosti (Svatoš, 2017). Právní vědomí a právo jsou úzce spojené. Právní vědomí je klíčovým faktorem pro porozumění právu, o tom, jak ho člověk vnímá a jak by mělo být uplatňováno. Právní povědomí nám pomáhá rozlišovat to, co je právem a co není, co by se mělo a nemělo dělat (Karimullah, 2022). Kovařík (2001) dále uvádí, že některé vnitřní složky právního povědomí je možno u dětí zkoumat, jedná se o:

1. Povědomí o tom, co vůbec právo je a jakou funkci plní ve společnosti.
2. Povědomí o právech, která mají děti, ty je možné zařadit do čtyř kategorií viz Obrázek 1.
3. Povědomí o hranicích práva, jedná se o to, že právo jednoho jedince končí tam, kde začíná právo druhého.
4. Povědomí o tom, že i práva mají dvě strany, a jednou z nich je odpovědnost a povinnost.
5. Povědomí o správné míře spravedlnosti, případně také znalost základních pojmů, které se mohou objevit v procesu, o kterém by rovněž měly vědět, že na něj mají právo.

Obrázek 1: Kategorie povědomí o právech

Vytvořeno autorkou dle (Kovařík, 2001)

Definice pojmu dítě není jednotná, je možné na ni nahlížet z více úhlů (např. biologického), pokud se na pojem podíváme z právního konceptu, vyskytují se v něm pojmy jako dítě, nezletilý nebo mladistvý (Maděrová, 2014). Ariés ve své publikaci *Centuries of Childhood* poukazuje na to, že na děti je potřeba se dívat komplexně různými obory od antropologie až po biologii (Prag & Tendler, 2018). Úmluva o právech dítěte říká že, „*Dítětem se rozumí každá bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“ (Úmluva o právech dítěte a související dokumenty, 2016 s. 1). Kovařík (2001) shledává značné nedostatky v této definici, dle něj není v definici přesně uvedeno, kdy se z dítěte stává dospělý jedinec. Rakouský občanský zákoník z roku 1811, jehož novelizace proběhla roku 1914, platil tedy přes sto let, říká, že dítětem je osoba, která nedosáhla věku osmi let (Lenderová et al., 2009). Během historie se chápání dítěte a tím i definice jeho pojmu prošla řadou změn (Dětská práva v praxi, 2002).

1.2 Historie postavení dítěte ve společnosti

Přibližně do 4. století našeho letopočtu je dítě bráno spíše jako předmět, který patří otci, a ten má právo s ním, jakkoliv nakládat, např. shodit ze skály nebo bezdůvodně zabít (Dunovský, 1999). Do té doby nebylo dítě uznáváno jako bytost s vlastní duší (Dunovský, 2005). Zákaz zabíjení dětí přišel až ve 4. století, v době, kdy se stalo křesťanství státním

náboženstvím (Dunovský, 2005). Dunovský (1999) říká, že dětství v této době v podstatě neexistuje, z dítěte se stane člověk až v době prohlášení za dospělého. Přesto lze ale v tomto období zaznamenat určitý význam otcovské moci, která u nás byla zrušena až zrovnoprávněním otce a matky v roce 1949 (Dunovský, 2005).

Ve středověku se ve všech sociálních vrstvách na děti pohlíželo jako na malé dospělé, nebyl pro ně tedy vytvářen svět, který by se významně lišil od světa dospělých (Franc et al., 2021). Společnost se ale zároveň začíná zajímat o znevýhodněné děti, jedná se převážně o sirotky a postižené, těch se zejména ujímá církev, která buduje první sirotčince a nemocnice (Dunovský, 1999).

Za raného novověku už existovala hranice mezi dětstvím a dospělostí, pokud děti žily pod jednou střechou s rodiči, podléhaly pravomoci otce a neměly žádnou právní odpovědnost (Franc et al., 2021). Od 16. století přibývá obyvatelstvo a mění se forma rodiny, díky lepšímu hmotnému zajištění mají rodiče více času na děti (Oláh & Roháč, 2008). Zásadním předělem ve vnímání dítěte je činnost Jana Ámose Komenského, ten přinesl studie o dětech, péči a výchově, zejména rozdělil dětství do etap, každá z nich měla šest let, první etapou byla mateřská škola a dětství končilo vysokou školou (Dunovský, 1999). Jan Ámos Komenský se také snaží o změnu ve výchově jak u chlapců, tak u děvčat nehledě na jejich společenské postavení. Jak již bylo zmíněno, vytváří systém školství od mateřské školy až po univerzity (Oláh & Roháč, 2008). Povinná školní docházka pro děti od 6 do 12 let byla ale nařízena až roku 1775 na základě školského patentu, jenž vydala Marie Terezie, tomu ovšem předcházela přeměna českého školství (Franc et al., 2021). V druhé polovině 18. století se pod vlivem Jeana-Jacquesa Rousseaua a různých demokratických revolucí, a to především té francouzské, mění postavení dítěte, mluví se o jejich potřebách a společnost více se zaměřuje na opuštěné děti (Oláh & Roháč, 2008).

Francouzskou revolucí skončilo 18. století a začalo století 19., které se také jinak nazývá jako dlouhé (Franc et al., 2021). V tomto období se setkáváme s dopady průmyslové revoluce, a to především s dětskou prací (Helus, 2004). Proti té bojovaly charitativní organizace, lékaři, právníci, učitelé a kněží, boje proti dětské práci probíhaly zejména v Anglii, kde tyto práce probíhaly velmi masově (Dunovský, 1999). Helus (2004) uvádí, že v roce 1839 v továrnách v Anglii pracovalo 210 tisíc lidí mladších osmnácti let, zhruba dalších 100 tisíc dělníků tvořily ženy, které tím pádem byly nucené nechat doma své malé

děti v péči lidí či dětí, které se nedokázaly postarat ani samy o sebe. Utrpení dětí během dětské práce bylo významným faktorem v přístupu k dítěti, začaly vznikat nové specializace, jako je například zřízení pediatrie, od které se odvíjí psychologie, sociologie či právo (Dunovský, 1999). V tomto století se také formuluje ohraničení dětství, v rakouském zákoníku z roku 1811 dětství se dělilo do tří fází, první byla do sedmi let, v té době patřilo rodině, do 14 let bylo období nedospělosti a dítě dospívalo do 24 let (Franc et al., 2021).

Celé 20. století je nazýváno stoletím dítěte, je uzavřeno 80 smluv, které se týkají práv dítěte, odborníci i laici se více zajímají o potřeby a vývoj dětí, také se mění pohled na to, že dítě musí poslouchat, více se klade důraz spíše na rozum, formuluje se výchova a správné návyky (Dunovský, 2005; Oláh & Roháč, 2008; David, 1999). Právní forma postavení dítěte přichází až po první světové válce, veřejnost i odborníci se také více zajímají o správný přístup k dětem, a to především v rodině, kde bývá největší riziko například násilí (Bůžek & Michalík, 2000; Dunovský, 2005). Po první světové válce plánovali pedagogové reformu školství, která měla obsahovat moderní formu výuky, dítě nemělo nadále pouze plnit rozkazy, ale mělo se aktivně podílet na svém vlastním rozvoji (Franc et al., 2021).

1.3 Deklarace práv dítěte

Mezi válkami také vznikají první instituce pro podporu dětí, jedněmi z nejdůležitějších je londýnská organizace „Safe of Children“ a švédská „Rädda Barnen“, ty poté podaly návrh na Deklaraci práv dítěte (Bůžek & Michalík, 2000). Ženevská deklarace byla prvním uceleným dokumentem v oblasti práv dítěte, byla přijata roku 1924 Společností národů (David, 1999), byly v ní stručně a jednoduše uvedeny základní zásady, které měly za cíl ochranu dítěte před jakýmkoli nebezpečím, zneužitím či neštěstím, také se zaměřila na podporu duševního i fyzického rozvoje (Dunovský, 1999). Tento dokument nebyl pro státy závaznou právní normou, jedná se spíše o dokument morální povahy (Chutná, 1995). Začátek druhé světové války zastavil snahu o ochranu dětí, během války byly pasivními oběťmi, které se snažily s válkou vyrovnat a najít svou strategii pro přežití (Bůžek & Michalík, 2000; Šustrová, 2010). Druhou světovou válkou byla také přerušena snaha o reformu školství (Bůžek, 2008).

Svět si po strádání během druhé světové války více uvědomuje potřebu ochrany práv dětí, je jim věnováno mnohem více pozornosti a formulují se lidskoprávní dokumenty (Bůžek

& Michalík, 2000; David, 1999). Ochrana dětí po válce nebyla dostatečná, tato situace vedla k založení fondu UNICEF v listopadu roku 1946, který byl založen na principu větší pozornosti pro děti (David, 1999). V roce 1949 přestává platit rakouský zákoník, který definoval pojem dítěte (Dětská práva v praxi, 2002).

Na UNICEF navázala Všeobecná deklarace lidských práv OSN, na které se pracovalo téměř od konce války, přestože tato deklarace nebyla zaměřená pouze na práva dětí, obsahovala právo dětí na zvláštní péči a pomoc i právo všech dětí na stejnou sociální ochranu (Hofschneiderová, 2014). Deklarace se na problematiku dětských práv dívala spíše z pohledu rodiny, dle ní je rodina základní jednotkou společnosti a má tak nárok na ochranu, také zakazuje zasahování do soukromí a domova rodiny (David, 1999). Nástupem komunistického režimu v České republice, který děti chápal jako základní kámen pro svou ideu, se změnila školská i zdravotnická politika, ta se soustředila na výchovu dětí v komunistických idejích, tato výchova trvala až do sametové revoluce, přesto vznikla spousta významných dokumentů v oblasti práv dítěte (Franc et al., 2021).

1.4 Charta práv dítěte

Na Ženevskou deklaraci z roku 1924 navazovala Deklarace o právech dítěte, která byla přijata Valným shromážděním 20. listopadu 1959, jiné označení pro tuto deklaraci je Charta práv dítěte, ta je předchůdcem Úmluvy o právech dítěte (David, 1999; Vaníčková, 2009). Vzhledem k nedostatečné fyzické a duševní vyspělosti dítěte a jeho neschopnosti žít samostatně, je vyžadováno zvláštní opatření, péče a právní ochrana (David, 1999), do této doby byla u nás jistá rodičovská moc nad dětmi, tu nově formulovala právě Charta práv dítěte jako práva a povinnosti rodičů (Dunovský, 2005). Zároveň ustanovila princip rovnosti bez ohledu na jakékoli rozdíly, právo na podporu a ochranu před jakýmkoliv typem zanedbávání, týrání či zneužívání. Byly zde zahrnuty zásady zohledňující dětské zájmy, cíle vzdělávání a zdůrazněna důležitost porozumění a lásky pro správný rozvoj dítěte (David, 1999). Po třiceti letech přijala OSN první závazný dokument, který se týkal práv dítěte, a to Úmluvu o právech dítěte (Bůžek, 2008).

1.5 Úmluva o právech dítěte

Práce na úmluvě o právech dítěte probíhaly za dob studené války, východní blok se snažil dohnat USA, což bylo vzhledem k probíhající válce a politickým právům velmi složité (Dušková et al., 2021). Východní blok, a to zejména Polsko ve svém návrhu inspiroval

Korzack, ten ve svých dílech prosazoval širší pojetí dětských práv, jako jsou například občanská práva či svoboda projevu, a především právo na respekt (Feldman, 2016). Polsku mohl být motivem i počet mrtvých dětí během druhé světové války, roku 1978 tedy podalo návrh úmluvy, tedy o rok dříve, než OSN vyhlásila rok 1979 rokem dítěte (Dušková et al., 2021). Na základě tohoto návrhu a k příležitosti výročí Deklarace o právech dítěte začaly oficiální práce na plném znění (David, 1999). Přijata byla Valným shromážděním OSN ke konci roku 1989, konkrétně 20. listopadu, Česká a Slovenská federativní republika ji podepsala 30. září 1990 v New Yorku a následující rok v lednu byla ratifikována (Floriánová, 2021). Samostatná Česká republika ji přijala ke dni svého vzniku, a to tedy k 1. lednu 1993, její publikaci nalezneme ve sbírce zákonů pod číslem 104/1991 Sb. (Úmluva o právech dítěte). Přijetí a vstup v platnost je jednou z nejdůležitějších historických událostí v oblasti práv dítěte (Verhellen, 2001). Úmluva se svým nejvyšším počtem ratifikací ze všech mezinárodních smluv o lidských právech zavazuje téměř všechny země na světě (Hofschneiderová, 2014).

Skládá se z 54 článků, které vládám určují, jak by měly fungovat, aby nejen uspokojily základní potřeby dětí, ale zároveň jim pomohly rozvíjet jejich ambice (Un convention on the rights of the child (UNCRC), 1997). Těchto 54 článků spolu úzce souvisí a navzájem se doplňuje, 12 z nich stanovuje povinnosti, ke kterým se přijetím ÚPD státy zavazují, a zbylých 40 se přímo věnuje právům dítěte (Borská et al., 2016).

1.6 Sociálně-právní ochrana dětí

Jedná se o činnost s cílem zajistit kladný vývoj, vhodnou výchovu, právní ochranu, dále pracuje s rodinou na jejich narušených funkcích, to vše v zájmu dítěte (Špeciánová, 2007). Na sociálně-právní ochranu dětí (dále jen jako SPOD) se můžeme dívat z více stránek, např. ze sociální, právní, psychologické, ale také pedagogické. Mezi činnosti, které SPOD vykonává, jsou těmi nejdůležitějšími: činnost výchovná, zprostředkování náhradní rodinné péče a návrhy na výchovná opatření (Oláh & Roháč, 2008). Každý stát si sám určí, jaký systém zvolí pro ochranu a nalezení dětí, které potřebují speciální ochranu (Pemová & Ptáček, 2022). V České republice je současně SPOD celostátně garantovaná státní správou, prováděná je ale sociálními pracovníky na konkrétních orgánech SPOD (dále jako OSPOD) (Pemová & Ptáček, 2012).

V ČR OSPOD nalezneme na obecních úřadech, obecních úřadech s rozšířenou působností, krajských a magistrátních úřadech, Ministerstvu práce a sociálních věcí

a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, výkonem také mohou být zmocněny další subjekty (pověřené osoby), a to na základě pověření krajským či magistrátním úřadem (Matoušek & Pazlarová, 2016). U pověřených osob je potřeba si uvědomit, že sice poskytují SPOD, ale nejsou orgánem, pouze ochranu vykonávají, mohou to být obce či kraje v samostatné působnosti, komise pro SPOD nebo právnické a fyzické osoby (Špeciánová, 2007).

OSPOD poskytuje sociálně-právní ochranu dětem, která jsou plně nesvéprávná, zákon č. 359/1999 Sb. poté podrobně formuluje, o jaké děti se jedná (Polišenská et al., 2019; Smrž, 2016). Cílem je také obnovit narušené funkce v rodině, kde dítě vyrůstá, a kde je tedy nejvíce ohrožen jeho příznivý vývoj, jednou z hlavních činností je také ochrana před syndromem týraného a zneužívaného dítěte (Sládek, 2021).

Činnost OSPOD v sobě zahrnuje několik úrovní, každá z nich jinak zasahuje do práv a povinností osob, kterých se týká. Příkladem může být preventivní a poradenská činnost, která je mírnější, ty, které více zasahují do práv a povinností, jsou pak výchovná opatření, která mohou ve spolupráci se soudy vést až k odnětí dítěte z péče rodičů (Polišenská et al., 2019). Jedním z práv a povinností, kterým OSPOD disponuje, je spolupráce s dalšími institucemi, pracuje s dalšími sociálními pracovníky a odborníky v různých institucích, které mohou s rodinou pracovat blíže a intenzivněji (Smrž, 2016). Častým klientem OSPOD je riziková mládež, která mnohdy zároveň dochází i do nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (dále jako NZDM), z tohoto plyne, že jednou ze spolupracujících institucí je právě i NZDM (Sládek, 2021).

2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, často nazývána také jako „nízkoprahové kluby“, „nízkopraháče“ nebo „nízkoprahy“, představují relativně novou formu sociální služby, vznikla v 90. letech minulého století. Tato služba byla legislativně zakotvena až v roce 2006 prostřednictvím zákona č. 108/2006 Sb., který se týká všech sociálních služeb (Zemanová & Martin, 2015).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, s. 22). Činnost NZDM je podrobena standardům kvality a pravidelným kontrolám, a to na základě výše zmíněného zákona (Chovancová, 2023).

Obvykle NZDM poskytuje služby ambulantní a terénní formou. V případě ambulantního poskytování jde převážně o kontaktní práci v klubech, která slouží jako prostor pro podporu sebeuplatnění klientů (Kappl, 2013).

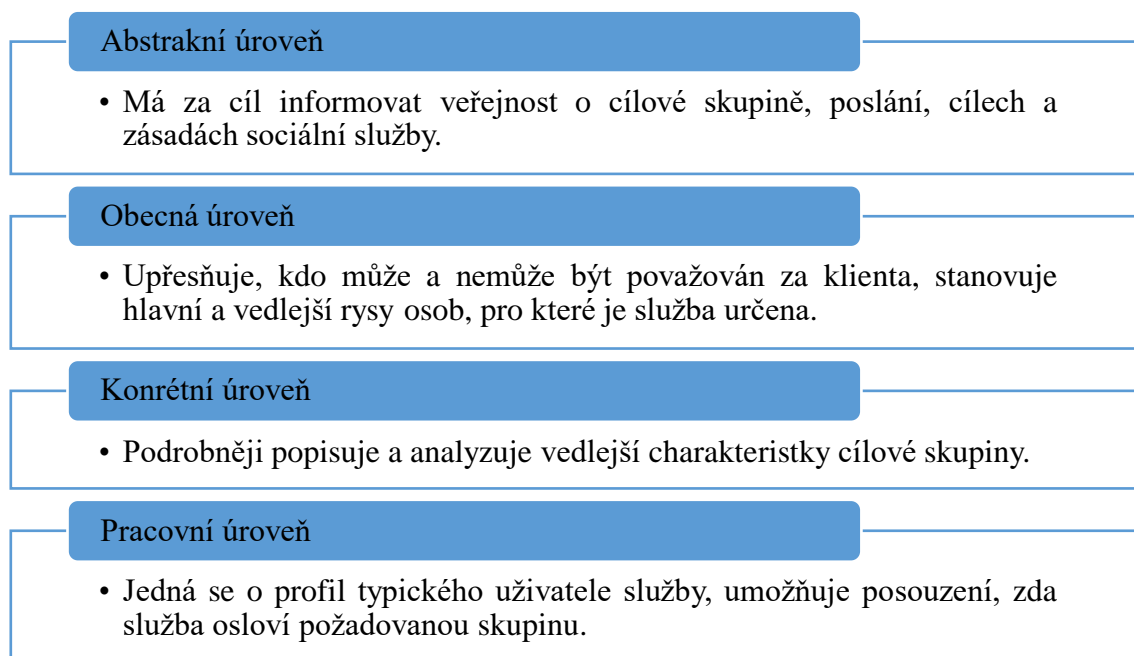
2.1 Cílová skupina NZDM

Cílová skupina NZDM je často označována jako riziková, ohrožená nebo problematická. Přestože život těchto mladých lidí je plný komplikací, konfliktů a negativních zážitků, málokdy si uvědomují potřebu odborné pomoci a nevyhledávají tradiční formy podpory, což může být způsobeno tím, že nemohou identifikovat vhodné služby odpovídající jejich situaci (Klíma & Jedlička, 2009). Tato zařízení jsou tedy převážně určena dětem a mládeži, kteří se nacházejí v těžké životní situaci, což může zahrnovat poruchy rodinných nebo vrstevnických vztahů, nízký sociální status, problémy ve škole, zdravotní postižení nebo jsou vystaveni sociálně problematickým jevům, jako je kriminalita, užívání drog, násilí, diskriminace, chození za školu, nezaměstnanost nebo mají životní styl, který není v souladu s normami většinové společnosti, může se jednat např. o ideologické skupiny či gangy (Hájek et al., 2011). Jedná se převážně o děti a mládež ve věku od 6 do 26 let, jednotlivé zařízení si může svou cílovou skupinu konkretizovat a nemusí službu provozovat pro celou výše zmíněnou věkovou skupinu

(Chovancová, 2023). Jedinci v tomto věku dospívají, a tak je zvýšená šance vzniku rizikového chování, pracovníci NZDM se proto snaží oslovit převážně jedince, u kterých se projevují rizikové faktory (Klíma, 2009). Společným znakem uživatelů NZDM je neorganizované a nesmyslné trávení jejich volného času. Klienti jednotlivých zařízení bývají jednotlivci či skupiny, kteří se vyskytují v určité lokalitě, obvykle to bývají členové subkultur, u kterých je typické, že upřednostňují způsob života, který nemusí být v mnoha ohledech přijatelný pro většinovou společnost (Kappl, 2013)

Štefková & Dolejš (2016) uvádí, že cílová skupina je spíše teoretickým sociálním pojmem. Způsob, jakým ji definujeme, odráží také obsah služby, způsoby poskytování podpory a přístup k problémům klientů a jejich následné řešení. Při práci orientované na jednotlivce definujeme cílovou skupinu především podle typických charakteristik klientů, jako je např. věk či pohlaví. Autoři dále vymezují cílovou skupinou pomocí čtyř stupňů. (viz Obrázek 2) Sekundární charakteristiky pak slouží k vysvětlení, proč je daná osoba klientem zařízení a jaké možnosti jí můžeme v rámci služby nabídnout (Staniček et al., 2009).

Cílovou skupinu můžeme vymezit ve čtyřech stupních a to:

Obrázek 2: Vymezení cílové skupiny

Vypracováno autorkou dle (Štefková & Dolejš, 2016)

2.2 Činnost, poslání a cíle NZDM

Jsou definovány v §63, odst. 2 Zákona č. 108/2006 Sb., a to ve 4 oblastech, ty se zaměřují na oblast výchovně vzdělávací vč. aktivizace dále zlepšení kontaktu s mezo a makro prostředím, věnují se činností, které vedou ke zlepšení sociálních schopností a dovedností uživatelů služeb NZDM. Za klíčové pak považujeme uplatňování práv a oprávněných zájmů klientů NZDM, které je realizováno přímou pomocí při uplatňování vč. obstarávání osobních záležitostí.

Hlavním posláním je tedy zajistit bezpečné prostředí pro mládež, u které je zvýšené riziko nežádoucích společenských jevů, poskytovat jim informace, odbornou pomoc, podporu a snažit se o sociální začlenění (ČAS, 2008). Výše zmíněnými kroky sociální pracovníci doprovází klienty ke zlepšení jejich kvality života (Hájek et al., 2011). Vzhledem k tomu, že klienti si často neuvědomují míru podpory, kterou vzhledem ke své situaci potřebují, nebo nemají dostatek informací k pomoci, která by pro ně mohla být vhodná, je jedním z nejdůležitějších cílů vytvoření vztahu a podmínek pro případné řešení obtížné životní situace (Zemanová & Martin, 2015).

ČAS (2008) mezi cíle řadí poskytnutí pomoci při zvládnutí náročných životních situací, redukce sociálních rizik spojených se spornými situacemi ve společnosti, životním stylem či rizikovým chováním, rozvoje sociální zdatnosti a způsobilosti. ČAS (2008) také dále jako cíle uvádí podporu sociální integrace do vrstevnické skupiny a společnosti, včetně účasti v místní komunitě, zlepšení kvality života, prevence nebo snížení rizik spojených s jejich životním stylem, zlepšení orientace v jejich sociálním prostředí, poskytnutí podmínek pro řešení nepříznivých sociálních situací. Dle Kappla (2013) záleží, zda se v NZDM pracuje s jednotlivcem či skupinou, pokud se jedná o jednotlivce, jde zejména o doprovázení při složité situaci, kterou nejsou schopni z jakýkoliv důvodu řešit se svými blízkými.

2.3 Princip nízkoprahovosti

Hlavní, nejvýznamnější, a především specifický princip této služby je nízkoprahovost (ČAS, 2008). Tu si můžeme vysvětlit jako dosažení maximální dostupnosti, což zahrnuje odstranění překážek, jakou jsou omezení času, prostoru, psychologické překážky a peněžní bariéry, které by jinak mohly bránit dané cílové skupině ve využívání nabízené sociální služby (Zemanová & Martin, 2015). Jedná se také o dobrovolnost, klient se

nemusí účastnit aktivity a může si vybrat pouze tu činnost, která ho zajímá, tyto aktivity jsou poskytovány převážně zdarma (Kappl, 2013).

ČAS (2008) princip nízkoprahovosti konkretizuje ve více bodech. Zařízení je navrženo tak, aby prostředí, které nabízí, odpovídalo jednak charakteru samotné služby, tak i přirozenému prostředí, které je blízké oslovované cílové skupině. Omezení přístupu klienta ke službě není založeno na jejich apatickém postoji nebo odlišných názorech. Klient má možnost službu využívat anonymně. ČAS (2008) dále uvádí, že veškerá dokumentace obsahující osobní údaje klienta musí být vedena pouze s jeho souhlasem a s právem přístupu k těmto údajům. Zařízení získává pouze informace, která jsou nezbytná pro poskytnutí odborné a kvalitní služby. Není potřeba členství ani jakákoli jiná forma registrace, pro využívání služby, klienti jsou tedy zbaveni byrokratické zátěže a obtíží spojených s dosažením pomoci, což činí poskytované služby snadno dostupné (Drašnar, 2022). Podmínkou využívání služby není stálá docházka. Klienti mohou během otevírací doby kdykoliv přijít a odejít, dle svého uvážení, aniž by byli povinni se zapojit do připravených aktivit. Sociální služba je poskytována zdarma. Provozní doba služby je přizpůsobena potřebám klientů a je k dispozici v časech, které odpovídají jejich možnostem příchodu do NZDM. Současně je provozní doba stabilní bez neočekávaného přerušování služby. Kdokoli, kdo splňuje parametry cílové skupiny, může službu využívat bez jakýchkoli omezení, pokud svým jednáním nebrání v poskytování služby ostatním uživatelům, personálu a neohrožuje efektivitu poskytované služby (ČAS, 2008). V praxi je také nízkoprahovost naplňována prostřednictvím evidence klienta. Klient není povinen sdělit své jméno či přesný datum narození. Do evidenčního programu se poté zadává pouze rok narození a přezdívka klienta.

3 Sociální pracovník v NZDM

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., jednoznačně říká, kdo může vykonávat práci sociálního pracovníka. Osoba, která tuto práci vykonává, musí mít vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání zaměřené na sociální práci anebo v oboru tomu příbuzném (např. sociální pedagogika, sociální politika nebo sociální patologie) (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Každý klient má přiřazeného klíčového pracovníka, který sestavuje individuální plán a má na starosti průběh služby, pro klienta je nejen pracovníkem, ale také člověkem, na kterého se může v případě potřeby obrátit (Bicková, 2011). Navázání kontaktu a následné důvěry s klientem není snadné, protože mnoho z nich pochází z rodin, kde nebyli rodiče příliš vstřícní nebo se chovali neadekvátně. To vše jim brání v budování bezpečné vazby s dospělými lidmi, kteří se k nim chovají laskavě, i přes navázání vztahu může trvat několik měsíců, než si klient vytvoří důvěru (Matoušek & Matoušková, 2011).

3.1 Metody sociální práce v NZDM

Sociální práce jako vědecká profese má svůj vlastní soubor metod a postupů (Team TSW, 2023). Konkrétní přístup sociálního pracovníka je stanovený na základě cíle či cílové skupiny. Cílem může být provedení administrativního úkonu, poradenství, vytvoření plánu následujících kroků, poskytnutí materiální pomoci, zajištění komplexní pomoci, provádění výzkumu nebo formulace politické situace (Matoušek, 2003).

3.1.1 Kontaktní práce

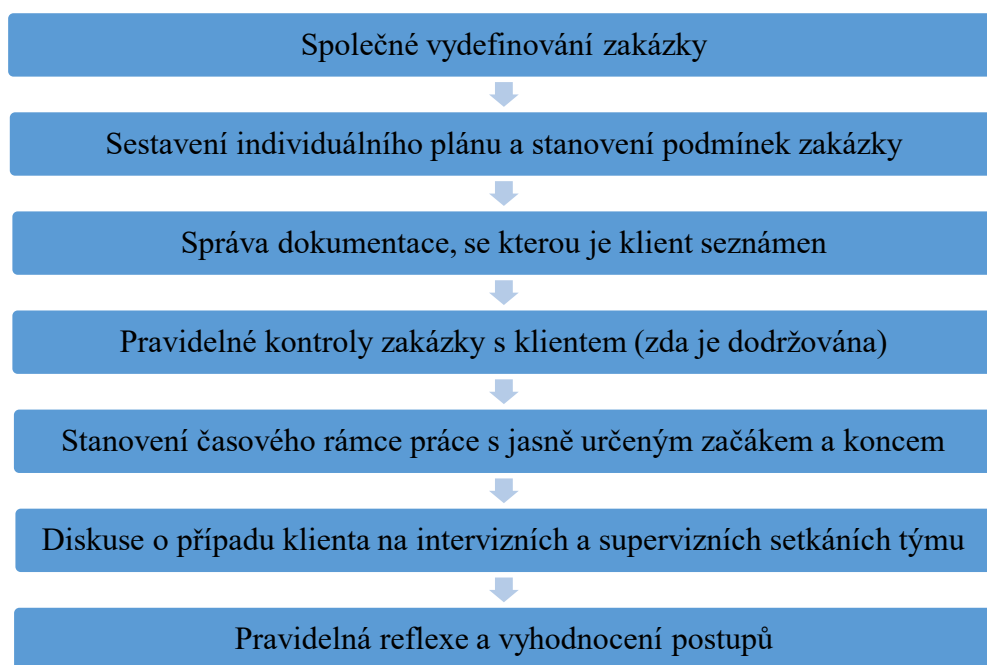
V NZDM neexistuje jasně nastavený rámec pro setkání s klienty, co se týče délky ani pravidelnosti. Rozsah a frekvence kontaktů jsou výrazně ovlivněny klientem (Herzog, 2009). Tato metoda tedy představuje určitý způsob interakce s klientem, který má za cíl vybudovat důvěru a podmínky nezbytné pro další rozvoj vztahu, spolupráce či poskytování dalších služeb (ČAS, 2008).

Součástí této metody je nalezení a stanovení hranic komunikace s klientem a podpora jeho schopnosti vyjádřit své požadavky a naučit se využívat dostupné služby (ČAS, 2008). Kontaktní práci tedy míníme odbornou činností, která je zaměřená na uvědomění možnosti změn v sociokulturním prostředí jednotlivce a aktivní ovlivňování těchto změn. Toto se děje pomocí aktivního doprovázení a podpory, které pomáhají vytvářet a udržovat

zdravé vztahy a kontakty (Zahradník, 2009). Tato metoda je nejčastěji realizována dialogem v přirozeném prostředí klienta, tím může být kontaktní místnost, ulice anebo klub (ČAS, 2008). Při kontaktní práci je také velmi důležité se soustředit na daný okamžik a na to, co můžeme s klientem udělat právě teď a tady (Herzog, 2009).

3.1.2 Případová práce s jednotlivcem

Tato metoda pomáhá jednotlivcům řešit jejich psychosociální obtíže, sociální pracovník se zde věnuje výhradně individuálním záležitostem (Team TSW, 2023). Zdůrazňuje důležitost podpory klienta jako aktivního agenta změny v jeho nelehké situaci, nevyhledává pouze strukturální změny, ale spíše posiluje schopnost klienta zůstat aktivním a účinným ve svém vlastním procesu změny (Navrátil, 2017). ČAS (2008) uvádí, že případová práce probíhá systematicky s ohledem na doporučený postup (viz Obrázek 3).

Obrázek 3: Postup případové práce

Zpracováno autorkou dle (ČAS, 2008)

3.1.3 Práce se skupinou

Práce se skupinou poskytuje řadu funkcí, včetně dozoru nad chováním, aktivního začlenění do sociálních událostí, vzdělávání nebo terapeutické podpory (Sutton, 2021). Práce ve skupině také posiluje schopnosti v oblasti komunikace, rozhodování a společného řešení problémů (Relloso, 2024). V NZDM se používá zejména vzdělávací

a socializační skupina. V případě vzdělávací skupiny je cílem vzdělávat klienty prostřednictvím prevencí nebo debat, sociální pracovník zde dává aktivitě strukturu. Socializační skupina má za cíl posílení komunikačních schopností a sociálních dovedností, zlepšení mezilidských vztahů prostřednictvím programových činností nebo cvičení, které skupinu sjednocují. Sociální pracovník zde zastává roli vedoucího, koordinátora aktivit a programu (Nedělníková, 2013).

3.1.4 Sociální poradenství

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je základní sociální poradenství povinna poskytovat jakákoliv sociální služba, cílem je poskytnout informace, které jsou nutné k řešení nepříznivé sociální situace klienta. Tato metoda je zásadním nástrojem v sociální práci, bez základního sociálního poradenství je téměř nemožné s klientem pracovat (Schavel, 2014). Součástí základního sociálního poradenství je také mimo jiné zprostředkování informací o sociálně-právní ochraně (Matoušek, 2003). V NZDM se poradenství provádí formou dialogu, který se často soustředí na širokou škálu témat, která zahrnují vztahy, rodinné záležitosti, sexualitu, drogy, školu či volný čas (ČAS, 2008).

3.1.5 Situační intervence

Situační intervence se poskytuje, pokud nastane okamžik, kdy se objevuje mimořádný a neočekávaný stresor, jedná se tedy o situaci, kterou není možné zvládnout běžnými způsoby řešení (Kosek, 2023). V NZDM se využívá k řešení výchovných situací, jež se vyskytují v rámci prostředí zařízení, do nich sociální pracovník přináší podněty, reflektuje situace a využívá další techniky, které posilují nebo zdůrazňují výchovný účinek situace (ČAS, 2008).

3.2 Naplňování práv sociálními pracovníky v NZDM

Ochrana dítěte zahrnuje soubor práv a oprávnění, je obsažena v několika právních odvětvích a právních předpisech (např. oblast rodinně-právní, sociální, školské, občanskoprávní apod.) všechny předpisy i odvětví jsou v souladu s Úmluvou o právech dítěte (Polišenská et al., 2019). Jedním z předpisů, které upravují ochranu dětí, je zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (Novotná et al., 2016).

Úmluva je reakcí na nové znalosti ohledně vývoje dětí, snaží se být vyhovující normou, která sjednotí právní a společenský zájem s ohledem na jejich zeměpisné umístění, situaci

v jejich zemi či politické a náboženské předpoklady (Dunovský, 2002). ÚPD se snaží o podporování a chránění práva dítěte, žijícího v běžných podmínkách, také ale bere v úvahu, že některé děti žijí ve zvláště těžkých podmínkách, a těmto dětem by měla být věnována zvláštní pozornost. Úmluva se snaží podporovat a chránit práva běžného dítěte, které žije v typických podmínkách, zároveň si uvědomuje, že dětem, které v obvyklých podmínkách nežijí, je nutné zajistit výjimečnou pozornost (Kovařík, 2001).

Dle Davida (1999) jsou v úmluvě obsaženy 4 základní principy, které pomáhají jejímu celkovému porozumění, ty jsou obsaženy v článcích 2, 3, 6, a 12. Jedná se o:

- *Zákaz diskriminace (čl. 2 – Obecný zákaz diskriminace při realizaci práv garantovaných CRC, Zákaz diskriminace na základě statusu rodičů, zákonných zástupců či členů rodiny)* – Hlavním cílem je všem zajistit stejné možnosti pro realizaci práv a rovné příležitosti, bez ohledu na stáří, pohlaví, rasu, náboženské vyznání, intelekt či zdravotní omezení, ani jedna z těchto okolností nesmí zapříčinit nerovnoprávnost či omezení základních lidských práv (Dušková et al., 2021; David, 1999).
- *Nejlepší zájem dítěte (čl. 3 – Nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, Blaho dítěte, Standardy pro služby péče o děti)* – Tento princip se neuplatňuje vůči jiným skupinám, pouze k dětem. V ostatních dokumentech, které se týkají lidských práv, není tento princip výslovně uveden, v podstatě jsou v něm obsažena téměř všechna základní práva, která nalezneme v ÚPD (Dušková et al., 2021). Veškeré státní orgány, široká veřejnost či sociální instituce musí ve všech činnostech, které se týkají dětí, jednat tak, aby zohledňovaly jejich nejlepší zájem, který zpravidla nebývá v rozporu se zájmem státu či rodičů (Kovařík, 2001).
- *Právo na život, přežití a rozvoj dítěte (čl. 6 – Přirozené právo každého dítěte na život, Právo na zachování života a rozvoj dítěte)* – Toto právo je nejvyšším, nejdůležitějším, a především základním lidským právem, od tohoto práva se nelze odklonit, je také často označováno jako „právo přirozené“ (Dušková et al., 2021). Na tento princip by se mělo nahlížet širším úhlem pohledu. Zejména pokud se bavíme o rozvoji dítěte, by se měl brát zřetel na rozvoj jak fyzický, tak ale i duševní, či sociální (David, 1999).
- *Názor dítěte (čl. 12 – právo na participaci)* – Je nutné si uvědomit, že dítě není pouze objektem, kterému má být poskytována péče a ochrana, ale že je činným jedincem, který má svá práva a vlastní názory, je potřeba najít stabilitu mezi

ochranou, kterou dítě vzhledem ke svému věku potřebuje, a prostorem pro realizaci jeho vlastních potřeb (Dušková et al., 2021). Stát je zavázán k tomu, aby dětem zpřístupnil veškeré dokumenty, které se jich týkají, a zároveň aby tyto dokumenty byly přizpůsobené jejich možnosti obsah dokumentů pochopit, na nich je poté rozhodnutí, zda svůj názor vyjádří či ne (Hofschneiderová, 2014). Dle ÚPD mají rodiče právo vést a řídit své dítě, to vše ale musí činit s přesvědčením dětí, a ne pouze svým vlastním (Samardžić-Marković & O'Flaherty, 2022).

V České republice je naplnění Úmluvy o právech dítěte spíše formální než skutečné a důkladné, zejména pokud jde o konkrétní záležitosti a povinnosti. Pořadí v rodině klade dítě na poslední místo, až za rodiče, a ve školách se klade důraz spíše na akademické úspěchy než na formování charakteru a výchovu dítěte (Wolf, 2006).

Při výchově dítěte by měly být rozvíjeny všechny výše zmíněné složky, to vede k přesunu z právního povědomí do právního vědomí. Výchova v oblasti práva by tedy měla být normou v základní školní docházce (Kovařík, 2001).

O výchovu v oblasti práva se snaží i NZDM, a to převážně poskytováním sociální prevence nejen v rámci právního prostředí, jedná se také o to s pomocí např. sociálního pracovníka překonat těžkou životní situaci (Drašnar, 2022). Dle Hájka (2011) NZDM nabízí tyto čtyři základní formy služeb: možnost volného přístupu a pobytu v zařízení; nabídku volnočasových aktivit; poskytování sociálních služeb; organizaci aktivit a programů zaměřených na prevenci.

4 Cíle práce, hypotézy a výzkumné otázky

4.1 Cíle práce

1. Zjistit situaci právního povědomí u dětí – uživatelů sociální služby – nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.
2. Zjistit jakou roli zastává sociální pracovník při budování právního povědomí u dětí ve vybraném nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.

4.2 Hypotézy

H1: S věkem se zvyšuje právní povědomí.

H2: Dívky dosahují vyšší konceptualizace ve srovnání s chlapci.

4.3 Výzkumná otázka

VO: Jakým způsobem se podílí sociální pracovníci na budování právního povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež?

5 Metodika

5.1 Strategie výzkumu

K realizaci výzkumné části bakalářské práce byl využit kombinovaný typ výzkumu, technika dotazování.

První část výzkumu zjišťuje právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, výzkumným nástrojem byl mezinárodní dotazník vytvořený prof. Garym Meltonem. Metodou byl řízený rozhovor, který byl veden individuálně s každým dítětem a trval přibližně třicet minut. Dotazník obsahuje celkem 82 otázek (viz Příloha č. 1), přičemž na začátku se jedná o 7 obecných otázek, které se týkají představy o právech a zákonu, následovalo 12 situací, kde děti rozhodovaly, zda by měl či neměl být zákon na určitou situaci. Ve třetí části dotazníku je zařazeno 48 otázek, které se týkají práv a povinností dětí a dospělých, u těchto otázek děti kroužkovaly ano či ne. Poslední část dotazníku se týká důležitosti vykonávání určitých činností, aby byl člověk dobrým občanem, v této části je celkem 15 tvrzení.

Druhá část výzkumu zjišťuje, jaká je role sociálního pracovníka v NZDM a jakým způsobem sociální pracovník buduje právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Výzkumným nástrojem pro tuto část byl polostrukturovaný rozhovor, který byl veden se sociálními pracovníky v NZDM. Rozhovor se skládal celkem ze 7 otázek (viz Příloha č. 2)

5.2 Etika výzkumu

Výzkum byl realizován v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR). Informanti a respondenti udělili svůj výslovný a svobodný souhlas se zpracováním veškerých svých osobních údajů, které poskytl během rozhovorů pořizovaných ve zvukové a písemné podobě v rámci výzkumného projektu k bakalářské práci. Informovaný souhlas s výzkumem podepisovali vedoucí pracovníci, daných zařízení (viz Příloha č. 3). Všechny informované souhlasy jsou uloženy u autorky této práce.

Po příjezdu do NZDM, jsem vždy vysvětlila, co je podstatou tohoto výzkumného šetření, sdělila jsem, že dotazníky jsou naprosto anonymní a nikde se neuvádí jméno respondentů. Také jsem zmínila, že jméno nemusí říkat ani mé osobě, což vychází i z principu nízkoprahovosti. Klienti, kteří v daný moment pobývali v NZDM sami rozhodli, zda se chtějí výzkumu účastnit či nikoliv. Zároveň jim bylo sděleno, že mají možnost rozhovor ukončit, kdykoliv budou chtít.

Rozhovor, který byl realizován se sociálními pracovníky, byl prováděn na základě ústního souhlasu konkrétního pracovníka. Některé rozhovory byly nahrávány, některé byly zaznamenávány písemně autorkou této bakalářské práce. Odpovědi jsou zcela anonymní a nikde není uvedeno, z kterého zařízení sociální pracovník pochází.

5.3 Průběh výzkumu a sběr dat

V srpnu roku 2023 bylo z celkového počtu 19 NZDM v Jihočeském kraji osloveno 12 z nich, a to prostřednictvím e-mailu. Po několika dnech se mi zpět dostala odpověď z prvního zařízení, které ovšem nesouhlasilo s osobním sběrem dat a chtělo dotazník vyplnit s dětmi přes počítač. Několik dalších týdnů jsem bezvysledně čekala na odpověď dalších zařízení, a tak jsem v září téhož roku oslovila zařízení ještě jednou, tentokrát se už mi některá zařízení odpověděla. Celkem souhlasilo s výzkumem 5 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

Samotný sběr dat byl velmi časově náročný, probíhal v období října 2023 a ledna 2024, rozhovor se s každým z respondentů provádí osobně, je tedy nutné dané zařízení fyzicky navštívit. Vzhledem k dobrovolnosti docházení do NZDM, není možné nikdy předem odhadnout, kolik klientů se v tu dobu bude v zařízení nacházet, a kolik z nich bude spadat do požadované věkové skupiny. Do zařízení je tedy nutné dorazit několikrát.

Samotný rozhovor s dítětem poté trvá přibližně 30 minut, na konci rozhovoru bylo často vidět, že děti už se nesoustředí, nad otázkami nepřemýšlejí a chtějí mít rozhovor rychle hotový. V několika případech jsem se během rozhovoru setkala i s bagatelizováním odpovědí.

Rozhovory s pracovníky probíhaly též osobně, a to dle jejich časových možností v jejich volném čase, tak aby neomezili poskytování sociální služby. Rozhovory probíhaly během února 2024. Rozhovor se sociálním pracovníkem trval přibližně 15-20 minut dle délky odpovědí na dané otázky.

5.4 Výzkumný soubor bakalářské práce

Výzkumným souborem byly děti navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež v Jihočeském kraji. Z celkem 19 NZDM, které se v Jihočeském kraji nachází, souhlasilo s výzkumem 5 z nich. Osloveno bylo 12 NZDM z celkového počtu, a to z důvodu, že ne všechna nízkoprahová zařízení obsahují celou věkovou skupinu a dle informací, které jsem měla díky setkání, kterého jsem se zúčastnila, jsem věděla, že momentálně dochází do klubu až starší děti. Vzhledem k věku cílové skupiny NZDM nemohl být rozhovor veden se všemi klienty účastněných zařízení. Celkem byl výzkumný soubor tvořen 94 dětmi od 1. do 9. ročníku viz Tabulka 1; Tabulka 2; Tabulka 3.

Tabulka 1: Rozdělení respondentů dle ročníku ZŠ

Rozdělení podle ročníku	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
1	2	2,1 %
2	4	4,3 %
3	3	3,2 %
4	6	6,4 %
5	13	13,8 %
6	11	11,7 %
7	18	19,1 %
8	21	22,3 %
9	16	17,0 %
Celkem	94	100,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Tabulka 2: Rozdělení respondentů dle pohlaví

Pohlaví	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Dívka	48	51,1 %
Chlapec	46	48,9 %
Celkem	94	100,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle věku

Věk	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
6	1	1,1 %
7	2	2,1 %
8	1	1,1 %
9	7	7,4 %
10	5	5,3 %
11	7	7,4 %
12	14	14,9 %
13	22	24,4 %
14	23	24,5 %
15	10	10,6 %
16	2	2,1 %
Celkem	94	100,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum, 2024

Druhým výzkumným souborem byli sociální pracovníci NZDM, celkem s rozhovorem souhlasilo 5 pracovníků, a to z týchž zařízení, ve kterých byly zároveň sbírány dotazníky, týkající se právního povědomí dětí. Pro zjištění odpovědi na výzkumnou otázku, nehrál žádnou roli věk ani délka praxe v NZDM, tato data tedy nebyla ani zjišťována.

5.5 Zpracování dat

U první části výzkumu, ve které bylo zjišťováno právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, odpovědi byly zaznamenávány do vytištěného dotazníku prof. Garyho Meltona. Otevřené otázky byly číselně zakódovány dle předem vytvořených kategorií. Tyto číselné kódy byly zadány a zpracovány prostřednictvím statistického programu SPSS 28.0 – Statistical Packet for Social Sciences. Pro ověření hypotézy č. 1 budou porovnávány odpovědi respondentů na první část dotazníku, a to konkrétně odpovědi na obecné otázky. Pro ověření hypotézy č. 2 byly analyzovány odpovědi na 12 modelových situací s ohledem na uvedené pohlaví a úroveň konceptualizace.

Při statistickém vyhodnocení byl využit Mannův-Whitneyho test a Kruskal-Wallisův test.

Rozhovory s pracovníky byly se souhlasem nahrány a poté přepsány do Wordu, kde byly následně zakódovány prostřednictvím vhodných kódů, po zakódování byly kódy vloženy do Excelu, kde byly filtrovány dle četnosti.

5.6 *Operacionalizace pojmů*

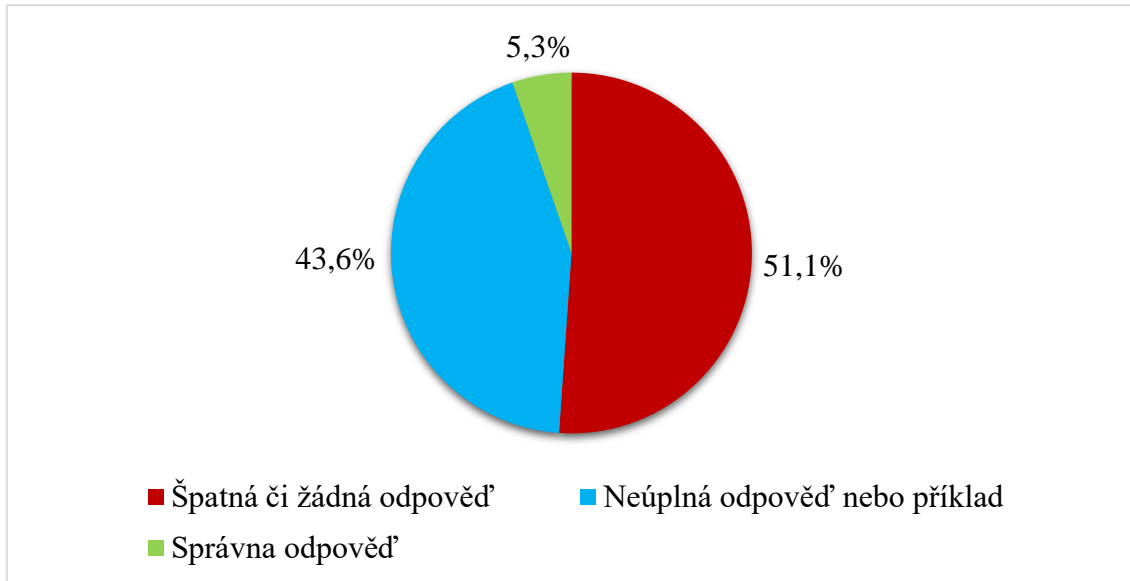
Právní povědomí je hodnoceno za pomoci dotazníku prof. Garyho Meltona, který umožňuje získat hodnoty v oblasti konceptualizace a znalostí práva (situací). Dále se využívají obecné otázky na začátku dotazníku a doplňující otázky, týkající se práv a povinností dětí a dospělých.

Věk respondentů je zjišťován dotazováním respondentů na to, do jakého ročníku základní školy chodí a kolik je respondentům let v den vykonávání rozhovoru.

Pohlaví respondentů je rozděleno na muže a ženu. Pohlaví je zjišťováno pro potřebu vyhodnocení konceptualizace.

6 Výsledky

6.1 Výsledky výzkumu právního povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Obrázek 4: Co je to právo?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

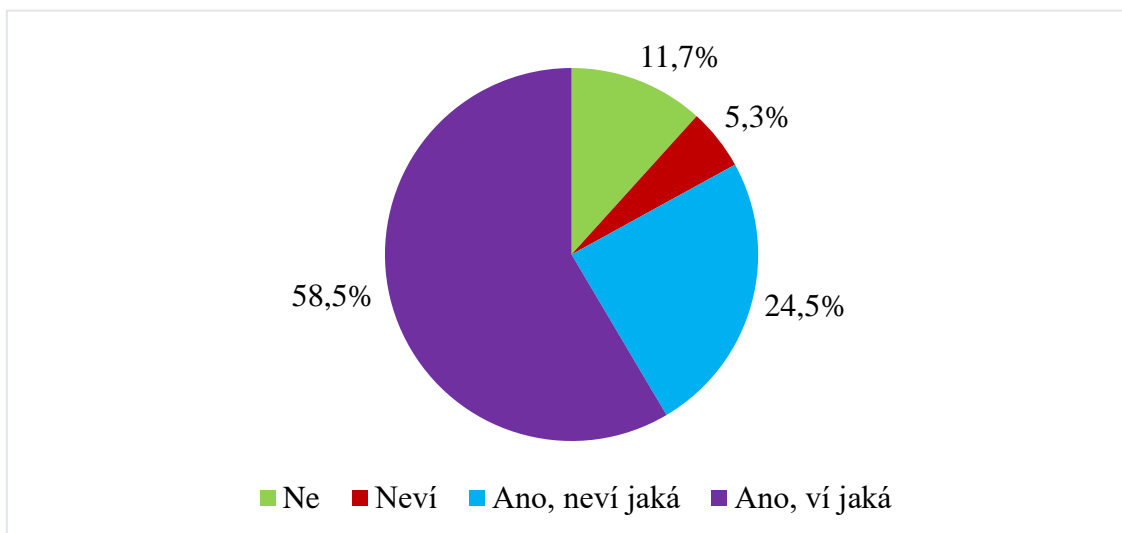
Tabulka 4: Kdo má práva?

Kdo má práva?	Počet odpovědí	Procentuální vyjádření
Dospělí a autority	4	4,3 %
Všichni	60	63,8 %
Prezident	6	6,4 %
Neví	17	14,9 %
Dospělí	1	1,1 %
Dětí, dospělí	1	1,1 %
Rodiče	2	2,1 %
Jiní	1	1,1 %
Policie	2	2,1 %
Celkem	94	100,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Děti navštěvující NZDM na otázku č. 1 „Co je to právo?“ nejčastěji uvedly špatnou či žádnou odpověď, a to konkrétně v 48 případech, 41 dětí uvedlo neúplnou odpověď či příklad, správná odpověď byla uvedena pouze 5x (viz Obrázek 4).

Na otázku č. 2 „Kdo má práva?“ byla nejčastější odpověď „Všichni“ a to konkrétně v 60 případech, 17 respondentů odpovědělo „Nevím“, což se stalo druhou nejčastější odpovědí (viz Tabulka 4). Třetí nejčastější odpovědí bylo „Prezident“, to uvedlo 6 dětí.

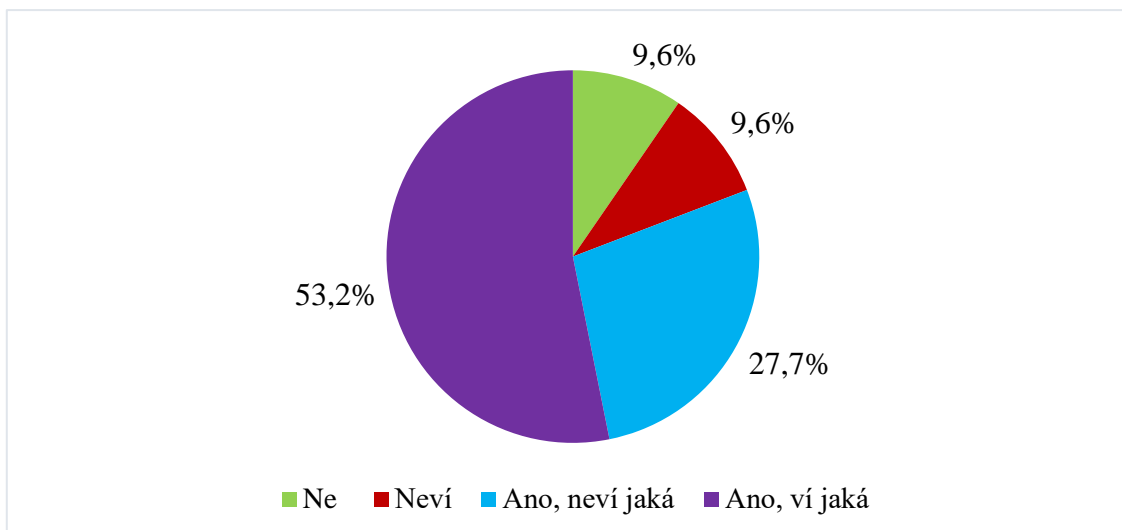

Obrázek 5: Mají děti práva?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

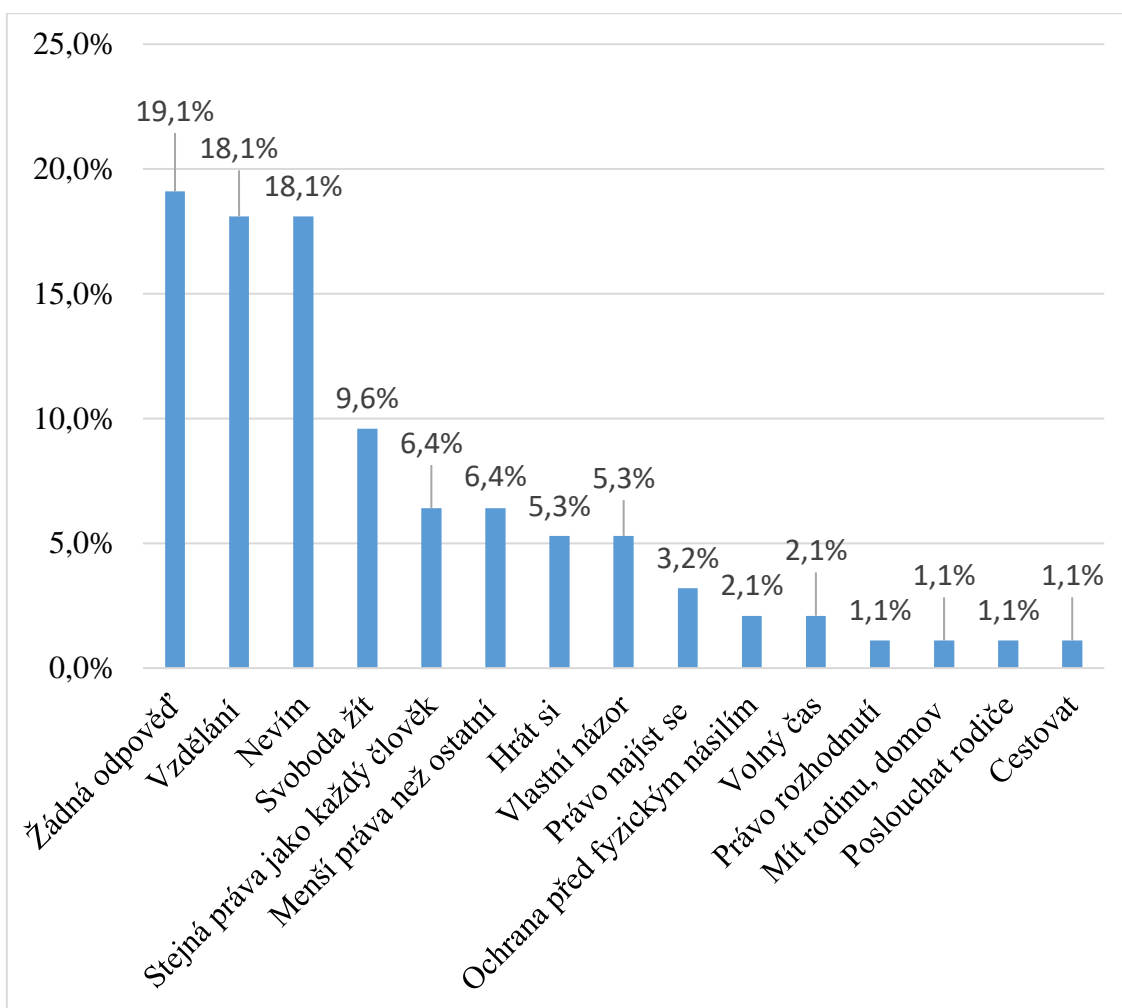
Na otázku č. 3 „Mají děti práva?“ odpovědělo 55 dětí „Ano“ a zároveň tyto děti věděly, jaká práva mají, 23 dětí vědělo, že práva mají, ale už nevědělo jaká (viz Obrázek 5). Odpověď „Ne“ uvedlo 11 dětí a pouze 5 jich nevědělo, zda mají práva.

Otázka „Jaká práva?“ byla spíše doplňující k otázce č. 3, nejvíce dětí na tuto otázku vůbec neodpovědělo, a to celkem 18 z nich (viz Obrázek 7). Stejný podíl odpovědí pak měla odpověď „Nevím“ a „Vzdělání“ v obou případech se jednalo o 17 dětí. Pouze 6 dětí odpovědělo, že děti mají stejná práva jako každý člověk.

Obrázek 6: Měly by mít děti práva?

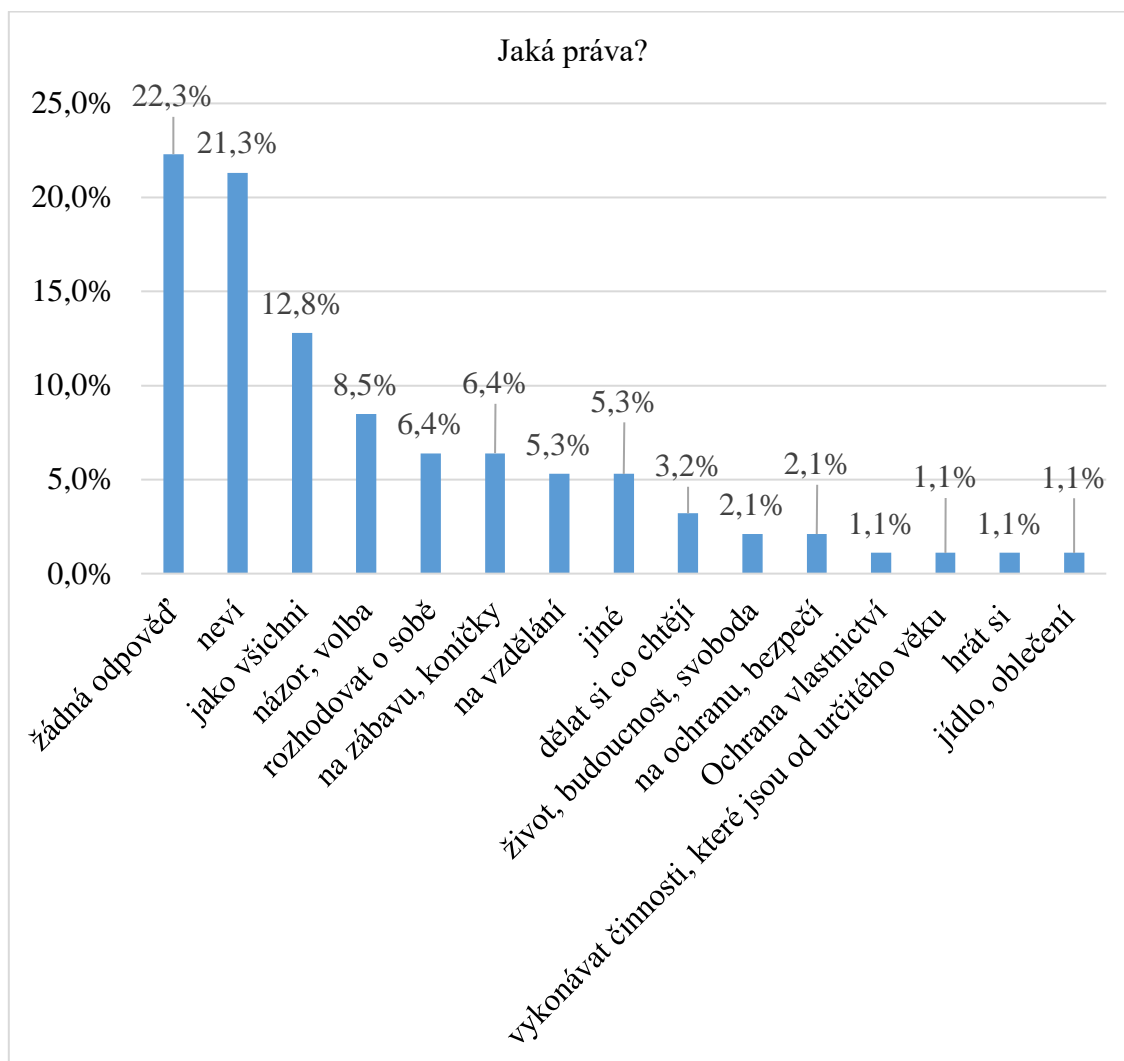
Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Obrázek 7: Jaká práva?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Na otázku, zda by děti měly mít práva, odpovědělo 50 z nich „Ano“ a zároveň ví jaká, 26 dětí říká, že by děti měly mít práva, ale už neví jaká, 9 dětí si myslí, že by práva mít neměly, a stejný počet odpovědělo „nevím“ (viz Obrázek 6).

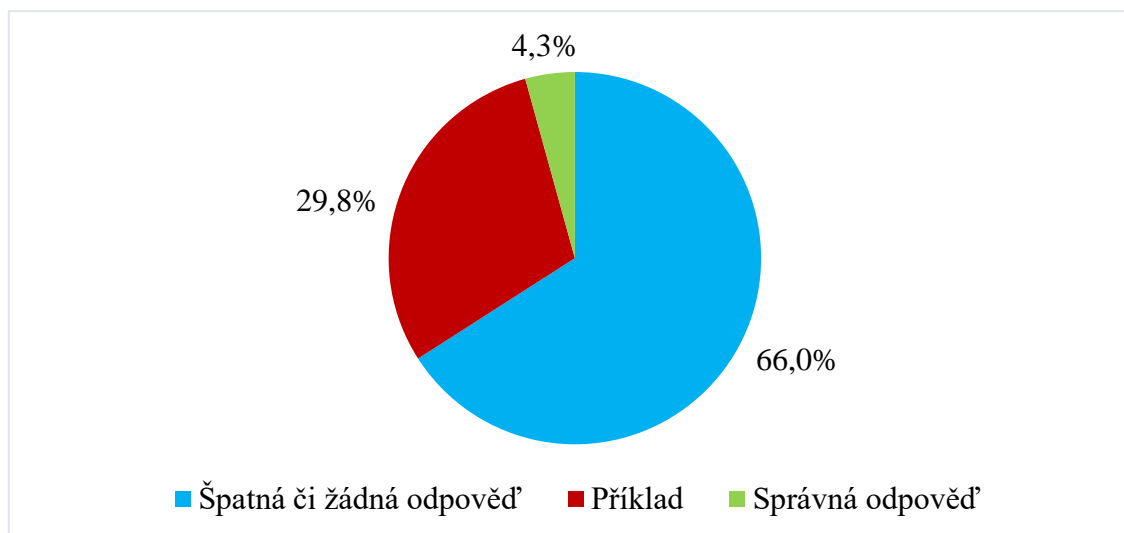
Obrázek 8: Jaká práva?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Otázka „Jaká práva?“ byla spíše doplňující k otázce č. 4. Nejvíce dětí na tuto otázku vůbec neodpovědělo, a to celkem 17 z celkového počtu dotazovaných (Obrázek 7). Druhou nejčastější odpovědí bylo „Nevím“, takto odpovědělo 20 dětí. Pouze 12 z nich tvrdí, že by děti měly mít stejná práva jako všichni ostatní.

Otázka č. 5 se týkala toho, zda děti vědí, co je to zákon (viz Obrázek 9). Špatnou či žádnou odpověď uvedlo 62 dotazovaných dětí, 28 dětí z celkového počtu uvedlo příklad, z čehož

vyplývá, že si pod pojmem dovedou představit zakázanou či dovolenou činnost. Správnou odpověď uvedly pouze 4 děti.

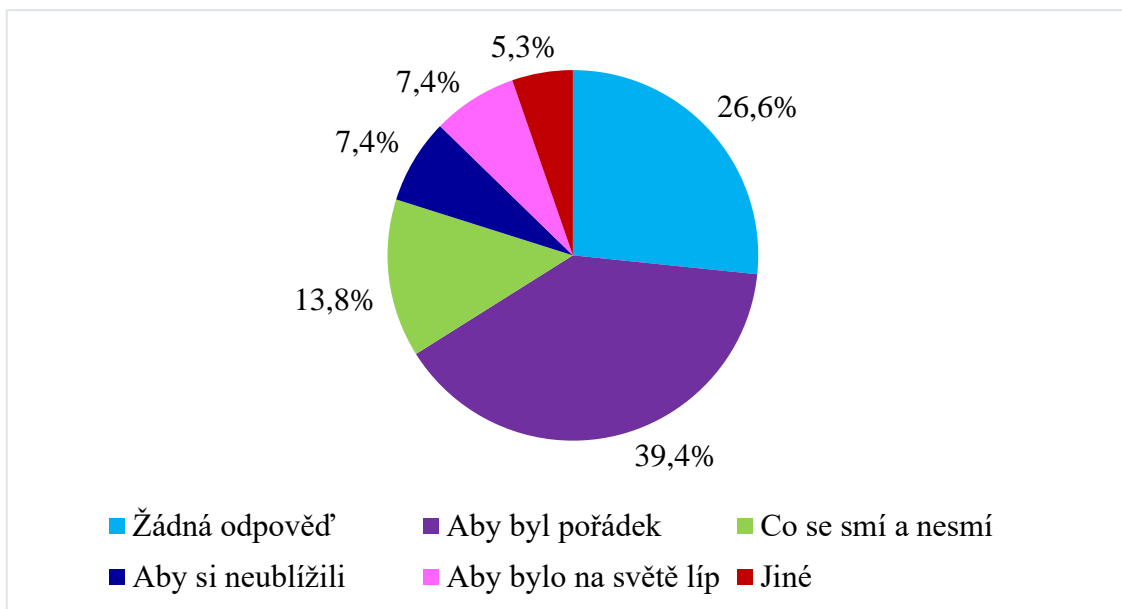

Obrázek 9: Co je to zákon?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

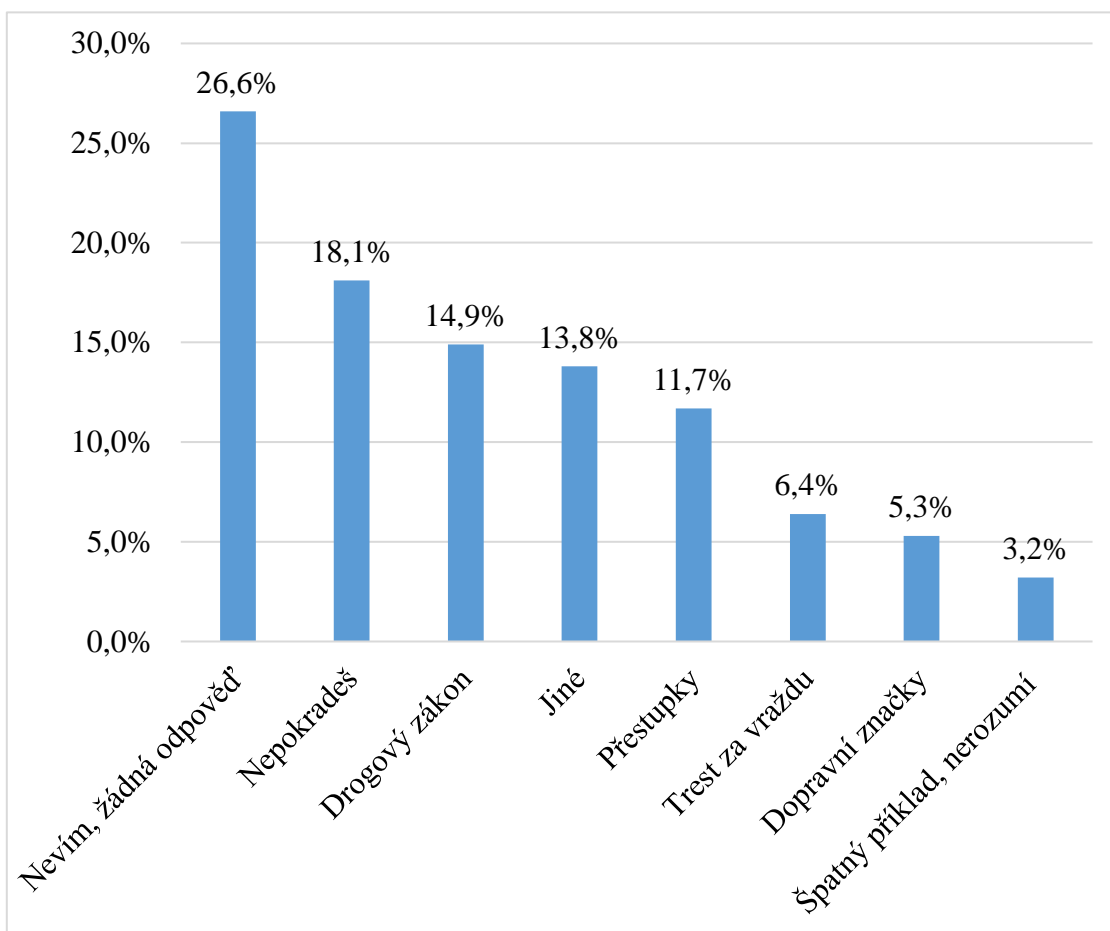
Na další otázku většina dětí žádnou odpověď neuvedla anebo nevěděla, konkrétně 25 dotazovaných, 3 děti uvedly špatný příklad nebo otázce nerozuměly (viz Obrázek 11). Dalším nejčastějším příkladem, a to v 17 případech, bylo „nepokradeš“ nebo jiná formulace tohoto příkladu. Velmi častým příkladem byl také tzv. „Drogový zákon“, tam bylo nejčastěji uváděno, že děti nesmějí pít alkohol či kouřit.

Nejčastější odpovědí na otázku „Proč mají lidé zákony?“ bylo, aby byl pořádek, nebo odpověď, z které toto vyplývalo, takto odpovědělo 37 dětí (viz Obrázek 10). Velmi často také na otázku neodpověděly vůbec nebo odpověď nevěděly, toto nastalo ve 25 případech. Jako důvod, proč mají lidé zákony, 13 dětí uvedlo, aby lidé věděli, co se smí a nesmí.

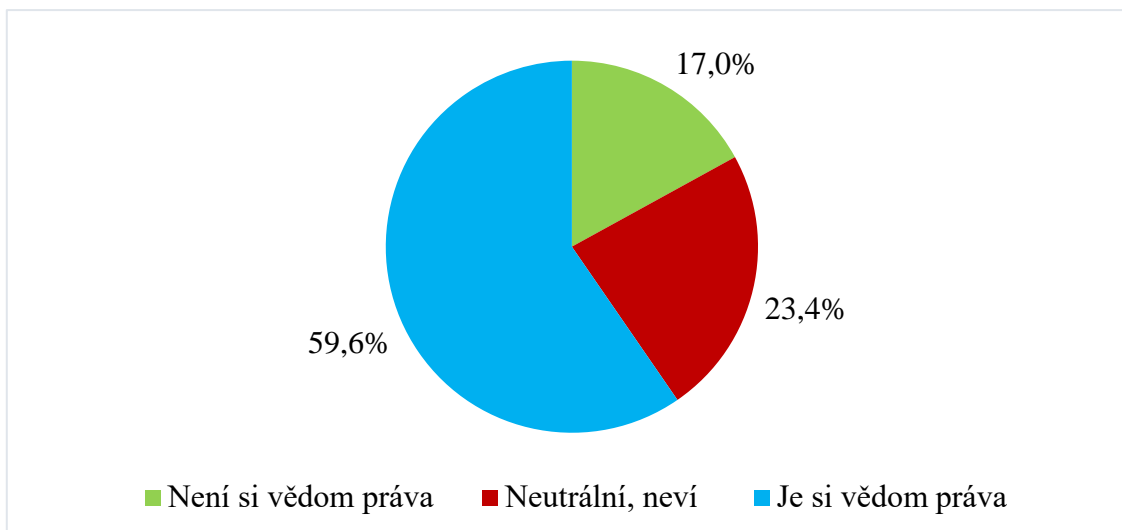
Obrázek 10: Proč mají lidé zákony?

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Obrázek 11: Uved' příklad nějakého zákona

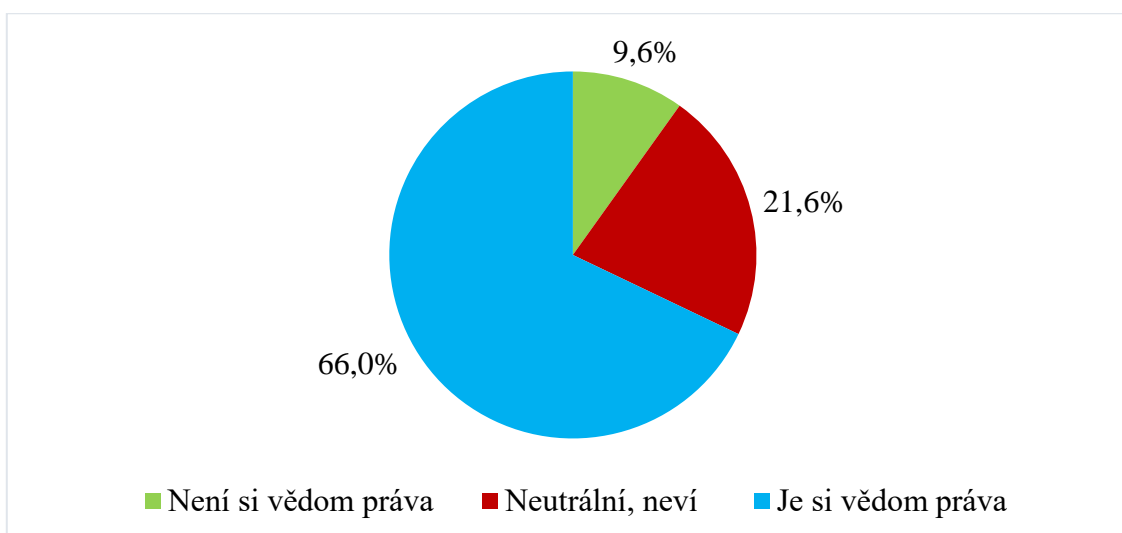
Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Obrázek 12: Školní karta

Zdroj: Vlastní výzkum

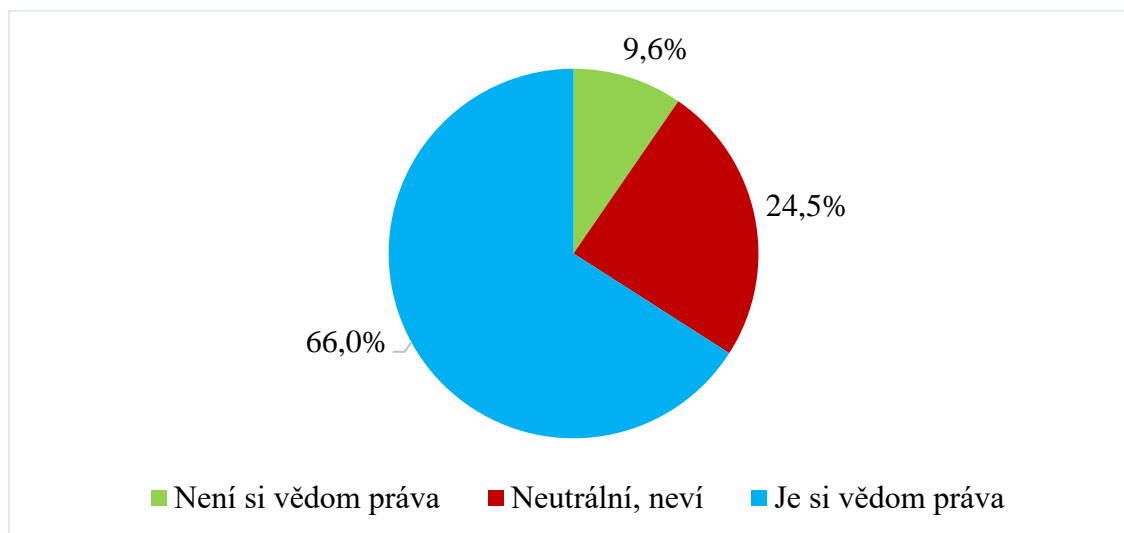
První situace se týká nahlédnutí do osobní karty ve škole, 22 dotazovaných nevědělo, co k této modelové situaci říct, 16 dětí odpírá Pepíkovi právo na informace o jeho osobě, které se v kartě nachází (viz Obrázek 12). Celkem 56 dětí právo na nahlédnutí do osobní karty přiznává. Z hlediska konceptualizace 11,7 % dětí nahlíží na právo z hlediska autority, což může být učitelka či rodič, 44,7 % si myslí, že za možností nahlédnutí do karty stojí spravedlnost. Pouze 3 děti jsou si plně vědomy svého práva, a to že existuje např. GDPR.

Obrázek 13: Rozvod rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Druhá situace je o péči o Marii po rozvodu rodičů, 20 dětí k této situaci nic nenapsalo nebo napsalo „nevím“, pouze 9 dětí si myslí, že Marie se nemůže sama rozhodnout, u koho bude po rozvodu bydlet (viz Obrázek 13). Celkem 65 dětí uděluje Marii právo na rozhodnutí o svém svěřením do péče. Z pohledu konceptualizace malé procento dětí nahlíží na právo autoritativně, což může být rozhodnutí rodiče nebo sociální pracovníce, 50 % dětí si pak myslí, že by bylo spravedlivé, aby si Marie určila, u koho bude bydlet. Pouze 10,6 % dětí si je vědomo toho, že přání a názory dítěte jsou vyslyšeny u soudu.

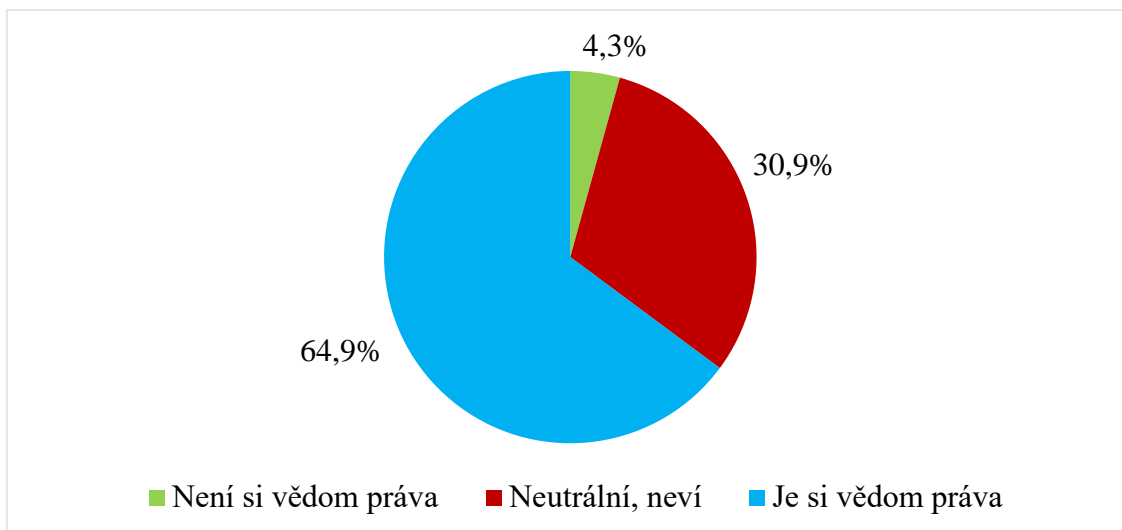

Obrázek 14: Hodina čtení navíc

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

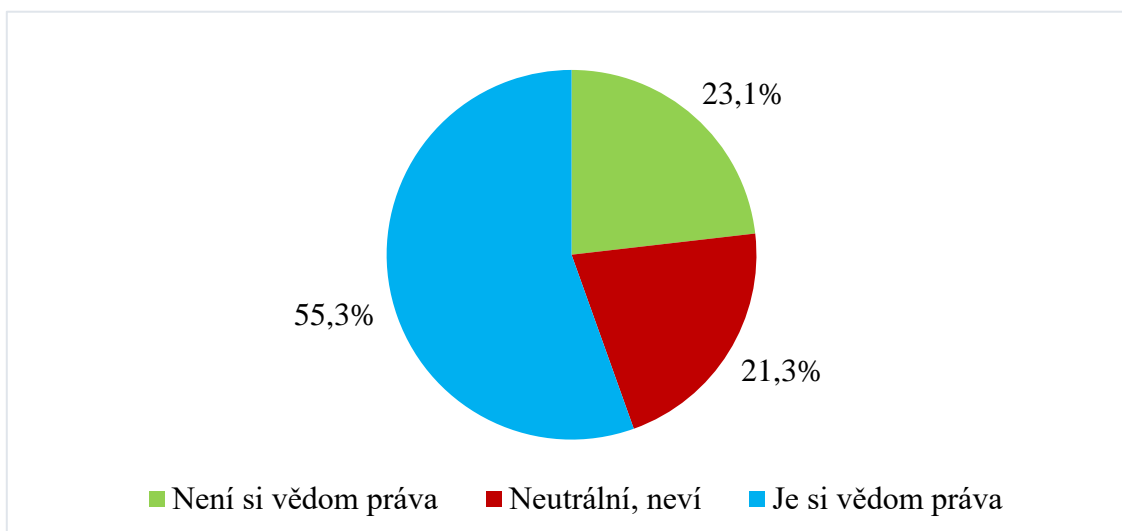
V této situaci se jednalo o to, že ve škole je hodina čtení navíc, což se Janě nelíbí a myslí si, že by se sama mohla rozhodnout, zda na tuto hodinu bude chodit, či ne (viz Obrázek 14). Stejně jako u předchozí situace si 9 dětí není vědomo práva, 23 dotazovaných nevědělo, co k této situaci napsat. Celkem 65 dětí si práva vědomo je. Z hlediska konceptualizace na tuto situaci 48,9 % dotazovaných nahlíží na právo autoritativně, 16 % pak spravedlivě a velmi malé procento dětí se na právo dívá z hlediska abstrakce.

U situace č. 4 si pouze 4 děti nejsou vědomy práva, 29 dotazovaných na otázku vůbec neodpovědělo nebo odpovědělo „nevím“, 61 dětí si svého práva vědomo je (viz Obrázek 15). Právo v této situaci pojímá autoritativně 30,09 % dětí, nejčastěji bylo odpovězeno, že doktor by měl rozhodnout, jak důležitá injekce je. Podobné procento dětí pak na situaci nahlíží spravedlivě. I zde se nachází malé procento dětí, které dosahuje 3. stupně konceptualizace.

Obrázek 15: Odmítnutí injekce

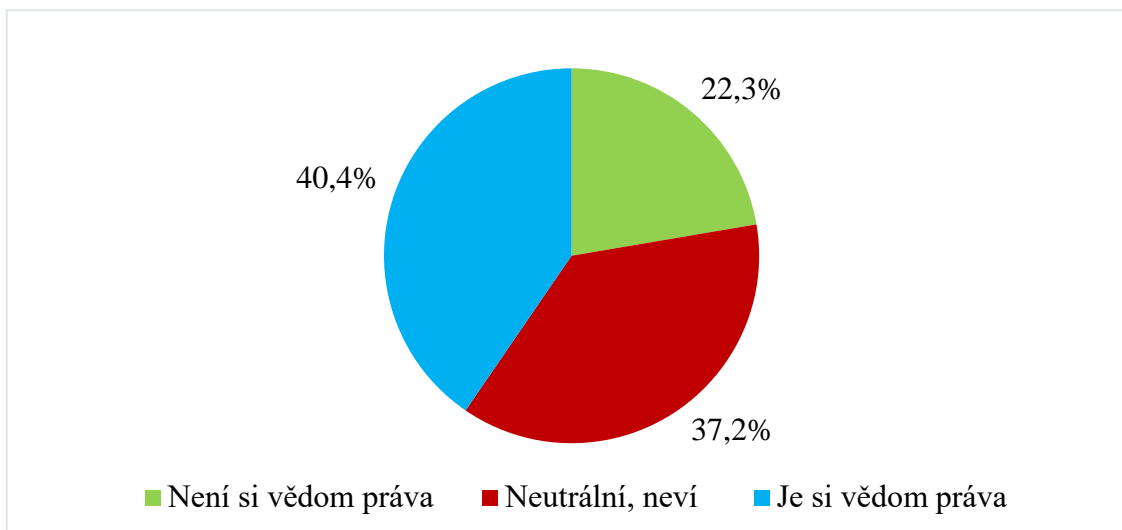
Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Obrázek 16: Bezplatné lékařské ošetření

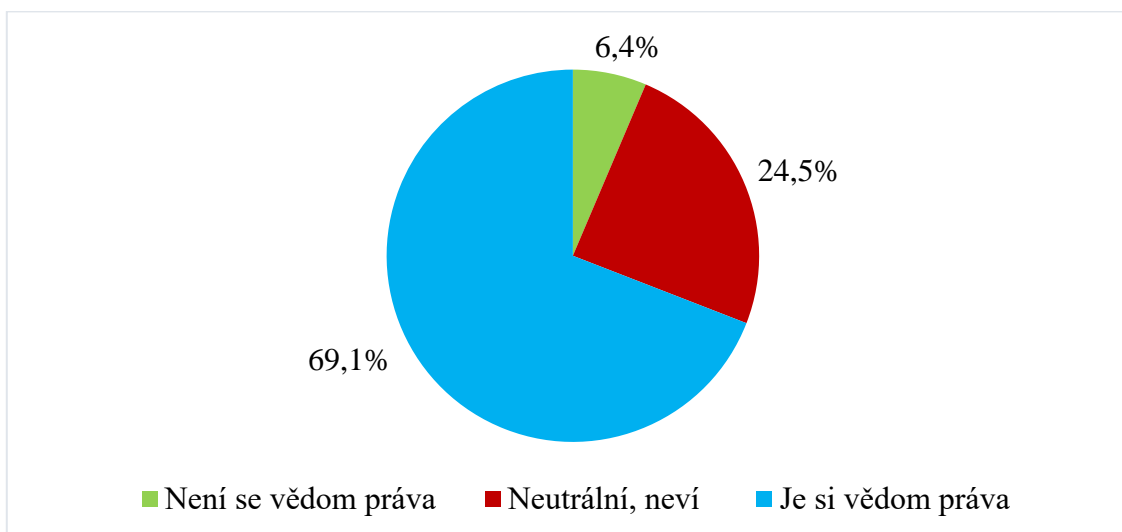
Zdroj: Vlastní výzkum 2024

U modelové situace č. 5 (viz Obrázek 16) je největší počet dětí, které si svého práva vědomy nejsou, jedná se konkrétně o 22 dotazovaných. Velmi podobný počet nevěděl, co k dané situaci říci. Z hlediska konceptualizace je zde ale paradoxně vysoký počet dětí, které dosáhly 3. stupně, a to abstrakce, což znamená, že věděly o zdravotním pojištění. Z hlediska spravedlnosti, nad tím přemýšlelo 30 dětí, nejčastěji se jednalo o odpovědi, že kdyby lékař Kubu neošetřil, mohl by umřít.

Obrázek 17: Povídka do školního časopisu

Modelová situace č. 6 se týkala povídky do školního časopisu, ve které bylo napsáno, že se Markovi nelíbí školní řád, a proto ji ředitel nechtěl otisknout (viz Obrázek 17). U této situace si 21 dětí není vědomo práva a 38 dotazovaných Markovi právo na otištění přiznává. Odpověď „nevím“ nebo žádnou tentokrát uvedlo 35 dotazovaných (viz Obrázek 17). Z hlediska konceptualizace si 17 % dětí myslí, že by měla o otisknutí povídky rozhodnout autorita, což je v tomto případě ředitel, spravedlivě se na tuto situaci dívá 21,3 % dětí, pouze 5,3 % dotazovaných dosáhlo 3. stupně, a to abstrakce.

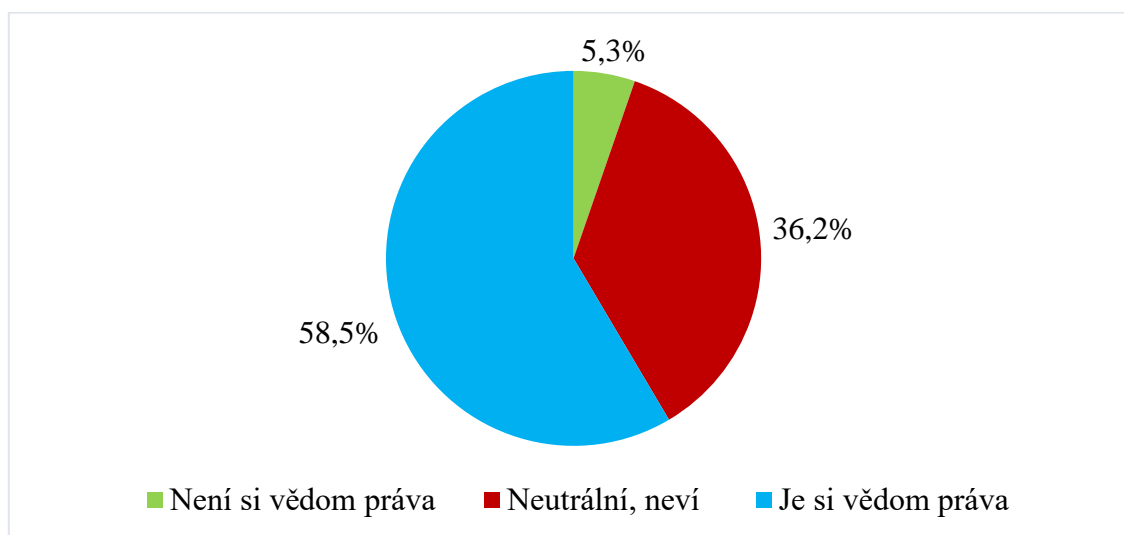

Obrázek 18: Hraní na hřišti

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Další situace byla o dětech, které si hrály na hřišti a starší děti je vyhodily (viz Obrázek 18). Pouze 6 dětí si u této situace není vědomo práva, 23 dotazovaných nevědělo, co na situaci odpovědět. Vědomo práva si je 65 dětí. Z hlediska konceptualizace pouze 4,3 %

děti uvažuje nad právem autoritativně. Zde se vyskytuje vysoké procento těch, kteří dosahují 3. stupně konceptualizace, a to tedy, že hřiště je veřejné prostranství, na kterém si může hrát každý bez ohledu na věk.

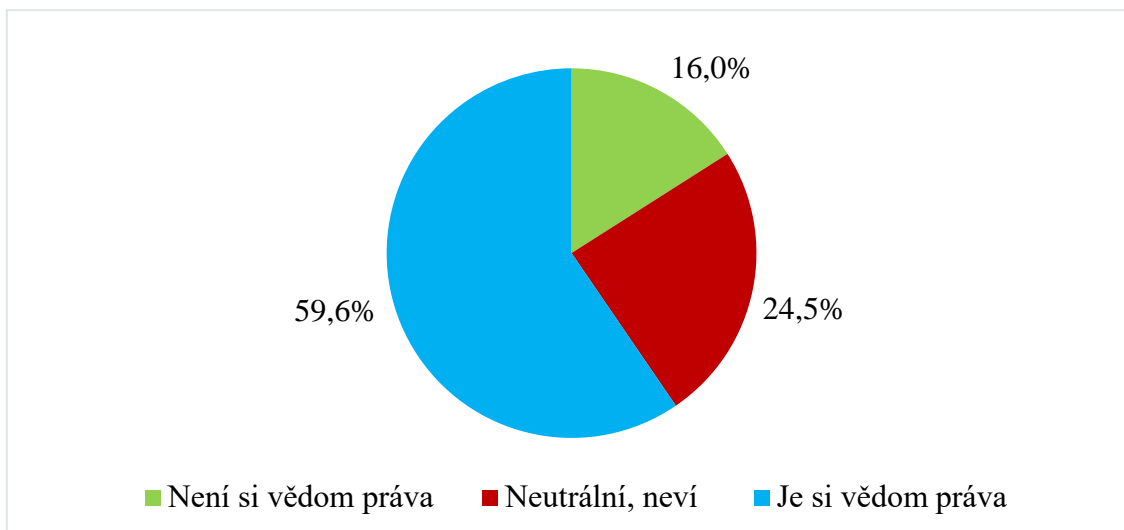

Obrázek 19: Volba prezidenta

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

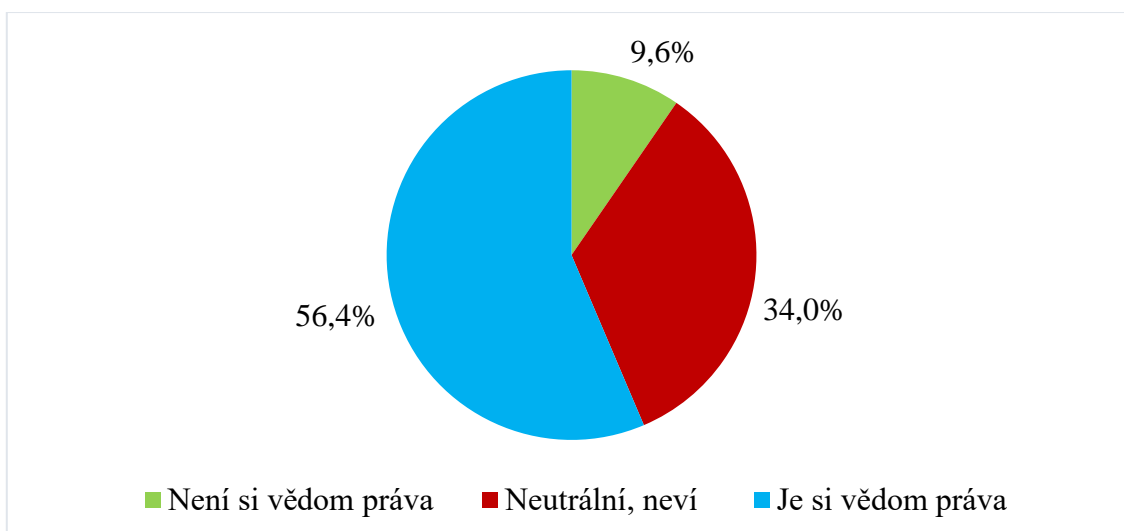
Modelová situace č. 8 se týká volby prezidenta, někteří lidé si v ní myslí, že by měly prezidenta volit i děti (viz Obrázek 19). I u této situace bylo 34 odpovědí „nevím“. Celkem 55 dětí si zde práva vědomo je, pouze 5 dotazovaných si práva vědomo není. Z hlediska konceptualizace na tuto situaci 20,2 % dětí nahlíží autoritativně, 16,0 % dotazovaných si myslí, že by bylo spravedlivé, aby mohly volit i děti, i zde je vysoké procento těch, kteří dosáhli nejvyššího stupně a vědí, že volit se může v České republice až od 18 let.

Další situace se týká Lucky, která by chtěla pracovat v obchodě (viz Obrázek 20), 15 dotazovaných si není vědomo práva, 23 dětí poté uvedlo odpověď „nevím“ a 56 respondentů si práva vědomo je. Pokud se na situaci podíváme z hlediska konceptualizace, pouze 5,3 % dětí, si myslí, že by za Lucku měla rozhodnout nějaká autorita, o něco málo vyšší procento se na situaci dívá spravedlivě. U této situace je 59,6 % dětí, které dosahují stupně abstrakce, což je nejvyšší počet ze všech modelových situací. Napsaly tedy, že Lucka může pracovat nejdříve v 15 letech, ale práci s penězi může dělat až od 18 let.

Obrázek 20: Práce v obchodě

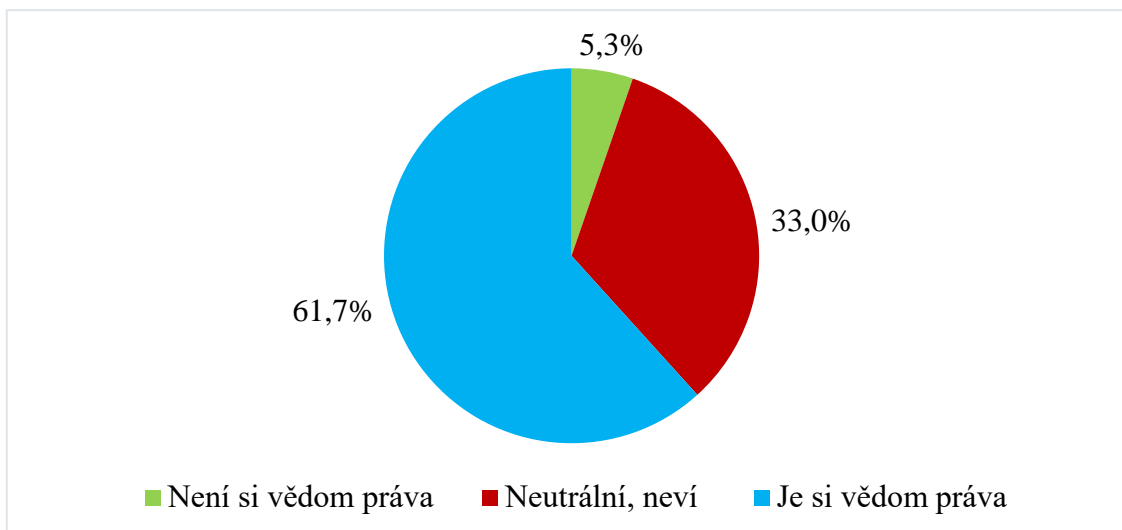
Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Obrázek 21: Bětkin deník

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

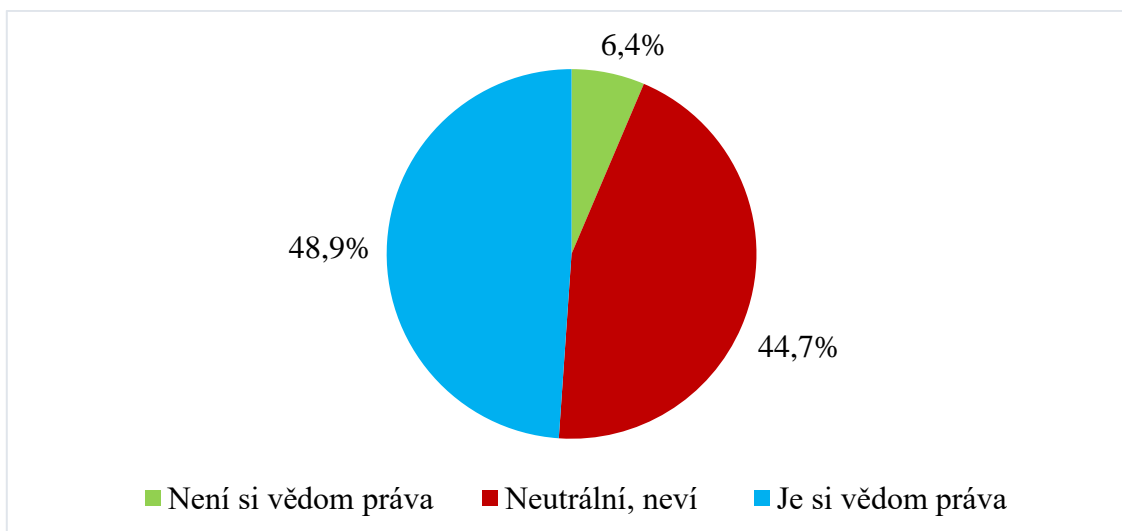
Modelová situace č. 10 se týká Bětky, která nechce, aby rodiče četli její deník (viz Obrázek 21). Zde je pouze 9 dětí, které si nejsou vědomy práva, 53 dotazovaných si práva vědomo je, zbytek nevěděl co, na situaci odpovědět. Stejně procento dětí u této situace dosahuje 1. a 3. stupně konceptualizace. Pokud jde o 1. stupeň děti uvádějí, že by rodiče měli vědět, co Bětko do deníku píše, v případě abstrakce vědí, že existuje právo na soukromí.

Obrázek 22: Spravedlivý trest

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Další situace se týká Tomáše, který se ve škole popral a kterého učitelka chtěla potrestat bez vyslyšení jeho verze (viz Obrázek 22). V této situaci si práva není vědomo pouze 5 dětí, dalších 31 pak nevědělo, co k situaci říci, 58 dotazovaných si práva vědomo je. Z hlediska konceptualizace se na právo dívá autoritativně 12,8 % dětí, největší podíl zde zastává spravedlnost, a to že by učitelka měla slyšet obě verze. I zde je malé procento dětí, které dosahují 3. stupně konceptualizace.

Obrázek 23: Návštěva lékaře

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Poslední situace se týká Honzy, který chce jít k doktorovi sám bez rodičů (viz Obrázek 23). Celkem 46 dětí Honzovi právo na návštěvu lékaře přiznává, 42 dětí uvedlo jako

odpověď „Nevím“, pouze 6 dětí si práva vědomo není. V této situace opět nejvyšší procento dotazovaných, dosahuje 2. stupně konceptualizace, tedy že by bylo spravedlivé, aby si Honza o svých problémech mohl popovídat bez rodičů sám. I zde jsou děti, které si myslí, že by o těchto věcech měli rozhodovat rodiče.

Tabulka 5: Práva dětí a dospělých

Práva	Děti		Dospělí	
	Počet	Procentuální vyjádření	Počet	Procentuální vyjádření
Říci nahlas, co si myslí	80	85,1 %	81	86,2 %
Lhát, když je to pro ně výhodné	15	16,0 %	27	28,7 %
Pít alkoholické nápoje	16	17,0 %	79	84,0 %
Jezdit samo ve výtahu	72	76,6 %	86	91,5 %
Opisovat a podvádět, když si neví rady	28	29,8 %	22	23,4 %
Žít se svou vlastní rodinou	80	85,1 %	84	89,4 %
Ukrást něco, když to nikdo nevidí	16	17,0 %	17	18,1 %
Hrát si, když má volný čas	83	88,3 %	80	85,1 %
Uhodit toho, kdo ho urazí	26	27,7 %	33	35,1 %
Dívat se na televizi, kdy se mu zachce	56	59,6 %	77	81,9 %
Na bezplatné lékařské ošetření	83	88,3 %	68	72,3 %
Vždy prosadit to, co se mu zachce	27	25,5 %	47	50,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

V této části přiznávají práva dětem a dospělým (viz Tabulka 5). Nejvyšší rozdíl je u tvrzení číslo 3, které se týká pití alkoholu, dětem přiznává právo na alkohol 16 respondentů, kdežto dospělým 79. Takto velký rozdíl, už se nevyskytuje u žádného tvrzení. Nejčastěji je dětem odpíráno právo na tvrzení č. 2, a to tedy lhaní, když je to pro ně výhodné. Naopak nejčastěji přiznávanými právy pro děti je bezplatné lékařské ošetření a hraní si ve volném čase. V případě dospělých je dětmi nejčastěji přiznáváno právo na jízdu ve výtahu. Nejnižší číslo poté nalezneme u tvrzení č. 7, tedy u krádeže, zde dospělým právo přiznává pouze 17 dětí, o jedno méně než u přiznávání práv dětem. V součtu pak častěji děti přiznávaly práva dospělým lidem.

Tabulka 6: Povinnosti dětí a dospělých

Povinnosti	Děti		Dospělí	
	Počet	Procentuální vyjádření	Počet	Procentuální vyjádření
Poslouchat své rodiče	88	93,6 %	49	23,4 %
Udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	35	37,2 %	22	23,4 %
Pomoci tomu, kdo je v nesnázích	77	81,9 %	81	86,2 %
Poslechnout pokyny policie	82	87,2 %	86	91,5 %
Oznámit, když někdo ubližuje dítěti	84	89,4 %	88	93,6 %
Mlčet, když ho někdo trestá	26	27,7 %	25	26,6 %
Ošetřit člověka, kterého porazí na kole	66	70,2 %	77	81,9 %
Říci nahlas, že se mu něco nelíbí	66	70,2 %	66	70,2 %
Nemluvit o tom, co se děje doma	24	25,5 %	23	24,5 %
Dát každému to, oč si řekne	19	20,2 %	22	23,4 %
Vždycky sníst všechno to, co má na talíři	36	38,3 %	29	30,9 %
Vždycky prosadit svou	27	28,7 %	48	51,1 %

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

V další část byla velmi podobná té s přiznáváním právem s rozdílem přiznávání povinností dětem a dospělým (viz

Tabulka 6). Zde nejvyšší rozdíl zastává tvrzení č. 1, které se týká poslouchání rodičů. Děti by měly poslouchat své rodiče dle 88 respondentů, u dospělých už si pouze 49 dětí myslí, že i dospělí by měli poslouchat rodiče. Toto tvrzení bylo zároveň nejčastěji uvedeno jako povinnost dětí. Nejvyšší číslo u dospělých poté zastává tvrzení č. 5, a to povinnosti oznámit, když někdo ubližuje dítěti, 88 respondentů si myslí, že povinností dospělého je něco takového nahlásit. Nejnižší číslo nalezneme v obou případech u povinnosti „Dát každému to, oč si řekne“. Rozdíl v součtu je v tomto případě velmi nízký, téměř vyrovnaný.

Tabulka 7: Dobrý občan

Tvrzení	Nedůležité	Spíše nedůležité	Spíše důležité	Velmi důležité	Nevím
Dobrý občan se řídí zákony	10	10	15	41	18
Dobrý občan volí v každých volbách	20	31	20	13	10
Dobrý občan vstoupí do politické strany	28	30	9	5	22
Dobrý občan hodně pracuje	19	15	28	26	6
Dobrý občan by se zúčastnil pokojného protestu proti zákonu, který považuje za nespravedlivý	32	24	9	11	18
Dobrý občan zná historii své země	14	29	25	11	15
Dobrý občan by byl ochoten sloužit v armádě, aby chránil svou zem	17	22	24	18	13
Dobrý občan sleduje politické dění v novinách, v rozhlase nebo v televizi	25	30	18	8	13
Dobrý občan se podílí na aktivitách sloužících ve prospěch lidí žijících v okolí	23	24	25	10	12
Dobrý občan si váží vládních představitelů	20	32	20	8	14
Dobrý občan se účastní aktivit podporujících lidská práva	21	23	23	13	14
Dobrý občan se zúčastňuje politických diskusí	26	29	16	7	16
Dobrý občan se účastní aktivit na ochranu životního prostředí	20	29	15	19	11
Dobrý občan je vlastencem oddaným své zemi	10	27	20	18	19
Dobrý občan by byl ochoten neuposlechnout zákona, který porušuje lidská práva	25	15	14	14	26

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

V této části dotazníku děti přikládaly důležitost jednotlivým tvrzením o dobrém občanovi. Z výše uvedené tabulky (Tabulka 7) vychází, že největší váhu důležitosti dotazované děti přikládají tvrzení č. 1 „Dobrý občan se řídí zákony“. Za „spíše důležité“ 28 dětí, což je druhá nejvyšší hodnota u této kategorie, považuje děti, že dobrý občan hodně pracuje. Za „spíše nedůležité“ pak nejčastěji považují volbu v každých volbách. Nejmenší důležitost přikládají účast na pokojném protestu proti zákonu, který považují za nespravedlivý.

Odpověď „nevím“ pak byla nejčastěji uváděna u posledního tvrzení o neuposlechnutí zákona, který porušuje lidská práva.

V Tabulka 8 jsou výsledky hodnocení přináležitosti práv (míry přiznání práva), zpracované na základě modelové situace podle Meltonova interview v souboru dětí z nízkoprahových zařízení.

Tabulka 8: Přináležitost práv modelové situace

NP (N= 94)	četnost přiznaného práva	podíl přiznaného práva [%]	průměr	standardní odchylka	medián
1. Školní karta - Pepík	56	59,6	,43	,769	1
2. Svěření do péče - Marie	65	69,1	,60	,661	1
3. Výběr předmětů - Jana	63	67,0	,59	,679	1
4. Odmítnutí injekce - Petra	61	64,9	,61	,572	1
5. Lékařská péče - Kuba	52	55,3	,32	,832	1
6. Svoboda slova - Marek	38	40,4	,18	,775	0
7. Hraní v parku – Míša, David	65	69,1	,63	,604	1
8. Volba prezidenta - Lidé	55	58,5	,53	,599	1
9. Práce - Lucka	56	59,6	,44	,756	1
10. Soukromí, deník - Bětka	53	56,4	,47	,667	1
11. Spravedlivý proces - Tomáš	58	61,7	,56	,597	1
12. Návštěva lékaře - Honza	46	48,9	,43	,613	0

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Přiznání práva bylo hodnoceno +1, nepřiznání -1. Průměr se proto pohybuje v rozmezí hodnot $\langle -1;1 \rangle$. Největší podíl v souboru dětí z nízkoprahových zařízení mají situace Svěření do péče a Hraní v parku (shodně 69,1 %)

V následující Tabulka 9 jsou uvedeny výsledky testování postoje dětí z nízkoprahových zařízení k modelovým situacím z hlediska jejich pohlaví.

Tabulka 9: Postoje dětí z NZDM k právům v modelových situacích mezi chlapci a dívkami

NP (N= 94)	průměr dívky	průměr chlapci	Mann Whitney U	Z	Sig.
1. Školní karta - Pepík	,52	,41	1085,0	-,164	,870
2. Svěření do péče - Marie	,69	,54	1046,5	-,536	,592
3. Výběr předmětů - Jana	,38	,43	861,0	-2,198	,028
4. Odmítnutí injekce - Petra	,11	,52	958,5	-1,318	,188
5. Lékařská péče - Kuba	,44	,20	918,0	-1,565	,118
6. Svoboda slova - Marek	0,05	,00	823,5	-2,273	,023
7. Hraní v parku – Míša David	,70	,61	1067,5	-,341	,733
8. Volba prezidenta - Lidé	,74	,41	899,5	-1,783	,075
9. Práce - Lucka	,39	,30	898,5	-1,771	,076
10. Soukromí, deník - Bětko	,46	,33	839,5	-2,264	,024
11. Spravedlivý proces - Tomáš	,61	,46	899,0	-1,816	,069
12. Návštěva lékaře - Honza	,46	,28	836,0	-2,276	,023

Zdroj: Vlastní výzkum

Rozdíly mezi chlapci a dívkami v souboru dětí z nízkoprahových zařízení byly zjištěny u situací 6 - Svoboda slova, 10 - Soukromí a 12 - Návštěva lékaře, kde dívky tíhly k přiznání práva více než chlapci, a naopak u situace 3 - Výběr předmětů, kde přiznání práva měli tendenci volit více chlapci než dívky.

V Tabulka 10 jsou uvedeny výsledky testování postoje dětí z nízkoprahových zařízení k modelovým situacím z hlediska jejich věku.

Tabulka 10: Postoje dětí z NZDM k právům v modelových situacích dle věku

NP (N= 94)	Chi-Square	df	Sig.
1. Školní karta - Pepík	19,714	10	,032
2. Svěření do péče - Marie	16,033	10	,099
3. Výběr předmětů - Jana	7,546	10	,673
4. Odmítnutí injekce - Petra	17,783	10	,059
5. Lékařská péče - Kuba	9,740	10	,464
6. Svoboda slova - Marek	13,722	10	,186
7. Hraní v parku – Míša David	14,954	10	,134
8. Volba prezidenta - Lidé	29,740	10	,001
9. Práce - Lucka	11,765	10	,301
10. Soukromí, deník - Bětko	14,801	10	,139
11. Spravedlivý proces - Tomáš	25,210	10	,005
12. Návštěva lékaře - Honza	14,250	10	,162

Zdroj: Vlastním výzkum 2024

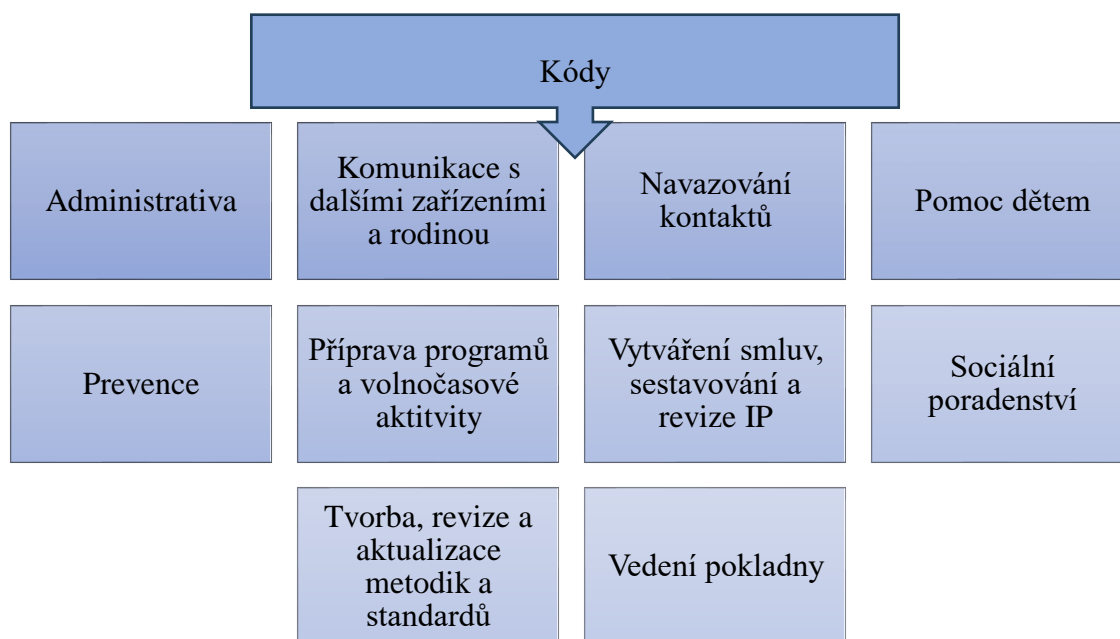
Věk v souboru NP měl vliv na postoj dětí k přiznání práv v modelových situacích 1 - Školní, 8 - Volba prezidenta a 11 - Spravedlivý proces; vše však s malým efektem účinku

Věk v souboru NP měl vliv na postoj dětí k přiznání práv v modelových situacích 1 - Školní, 8 - Volba prezidenta a 11 - Spravedlivý proces; vše však s malým efektem účinku.

6.2 Výsledky rozhovorů se sociálními pracovníky v NZDM

Výsledky z této části výzkumu byly získány prostřednictvím rozhovorů s informanty. Jednotlivé odpovědi na otázky byly zakódovány dle nejvíce vyhovujících kódů, jejich výčet se vždy nachází na začátku dané kategorie.

Kategorie č. 1: Náplň práce sociálního pracovníka v NZDM

Obrázek 24: Kódy k 1. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

První kategorie je obsažena v první otázce, která zněla „Jaká je náplň Vaší práce jako sociální pracovníce v NZDM?“. Zde se informanti v mnoha věcech shodovali, dvakrát se shodli všichni, jednalo se o přípravu programů a volnočasové aktivity. Např. odpověď informanta č. 1 zněla: „*Dopoledne je hodně o přípravě programů, nejen těch preventivních, ale i těch volnočasových, jakou jsou třeba hry. A pak samozřejmě administrativa, která je také nedílnou součástí té práce.*“ Na administrativě se mimo jiné shodli i další sociální pracovníci. Informanti č. 1, 2, 3 a 4 také uvedli jako náplň, vytváření smluv, sestavování a revizi individuálních plánů klientů, informant č. 5 uvedl: „*Taky samozřejmě vytváříme ípěčka, vždycky to vychází z potřeb klienta, takže se pobavíme, na čem by tu chtěl pracovat a na základě toho pak sestavíme ten individuální plán, ten vždycky řeším s těmi, pro které jsem klíčovým pracovníkem, což je vlastně taky jedna z náplní práce.*“

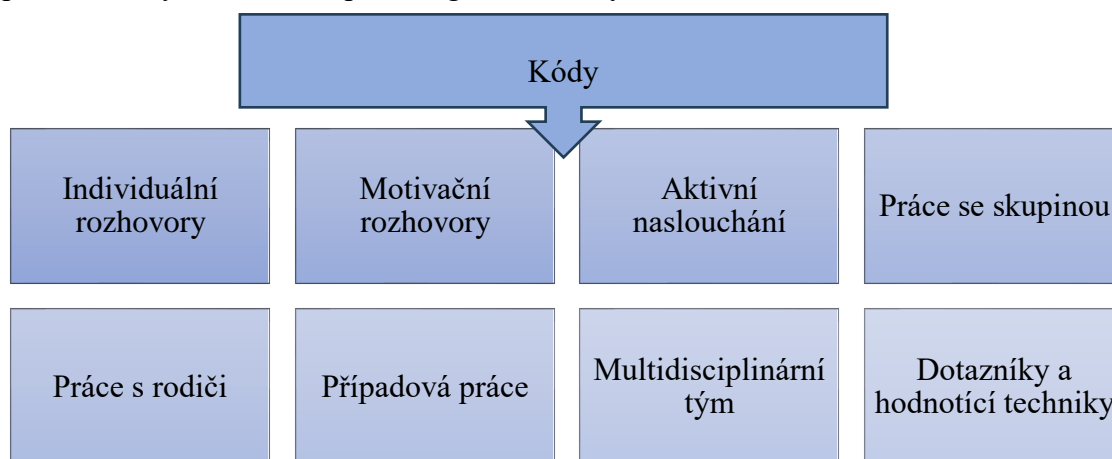
Další tři informanti se také shodli na sociálním poradenstvím, jedna z opovědí zněla: „*Zákonem je taky dané základní sociální poradenství, které děláme buď během klubů, to vychází z nějakých aktuálních potřeb klientů anebo pak dopoledne, když přijdou klienti, kteří už třeba nechodí do školy.*“ Další věci, na které se informanti, konkrétně informant č. 5 a 3, shodli, byla pomoc dětem, jeden z nich uvedl: „*Myslím, že jednou*

z hlavních náplní je pomoc dětem, tak nějak ve všem, co potřebují, třeba tu pro ně jen být, to často vlastně potřebují ze všeho nejvíc, cítit tu oporu.“ Poslední náplní práce, na které se informanti shodli, byla prevence, jedná se o odpovědi informantů č. 1, 3 a 4. Odpověď informanta č. 3 zněla: *„Samozřejmě taky prevence že jo, ať už to jsou ty, které vychází z nějaké konkrétní situace a aktuálních potřeb, ale taky je připravujeme, třeba pro školy.“*

Následující odpovědi už vždy uvedl jen jeden informant, jedná se o komunikaci s dalšími zařízeními a rodinou, či navazování kontaktů, toto uvedl informant č. 4, ten řekl: *„Myslím, že důležitou náplní je i komunikace s dalšími zařízeními, jako je třeba škola nebo OSPOD, a poté taky s rodiči, když si jdou říct třeba o posudek, že k nám dítě dochází. Taky i navazování kontaktů, to se dělá převážně v terénu.“* Dalším, v čem se informanti neshodli, byla tvorba, revize a aktualizace metodik a standardů a vedení pokladny, toto znělo od informanta č. 2, a to takto: *„Já jsem vlastně zástupce vedoucí, takže z toho plyne i třeba vedení pokladny nebo pak ta méně zábavná část, a to je tvorba, revize a aktualizace standardů a metodik.“* Informant č. 3 na závěr ještě dodal: *„Vlastně je to taková pestrá práce, člověk nikdy neví, jaké děti přijdou a s čím zrovna, to mě na tom fakt baví, že jdu do práce a vlastně nevím, co se bude řešit, takže mě to asi jen tak baví nepřestane.“*

Kategorie č. 2: Techniky a metody sociální práce v NZDM

Další kategorie vychází z druhé otázky, která zněla takto: *„Máte nějaké techniky či metody, které v sociální práci využíváte?“* a dále se dělí ještě na dvě podkategorie, a to právě metody a na druhou podkategorii techniky.

Obrázek 25: Kódy k 2. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Co se týče první podkategorie technik sociální práce v NZDM, tak i zde byly odpovědi, na kterých se informanti víceméně shodli, stoprocentně se shodli u metody individuálních rozhovorů. Informant č. 2 uvedl: „*Určitě individuální rozhovory, ty vlastně vyplývají z jakékoliv situace a nemusí se řešit nic vážného, ale je to velmi důležitá technika, kolikrát se zeptáš jen, jak bylo ve škole, a už řešíš problém, který tam třeba nastal.*“ Informant č. 4 například k individuálním rozhovorům řekl toto: „*Jako ty individuální rozhovory já třeba řeším hodně, protože si díky nim člověk získá u klientů důvěru, která je tady důležitá, oni tady ty děti mají s důvěrou velké problémy, to všechno vychází z rodiny, no a když si pak získám tu důvěru, tak tu techniku individuálních rozhovorů hodně využívám v kontaktní místnosti, kde je soukromí na to ty věci řešit.*“

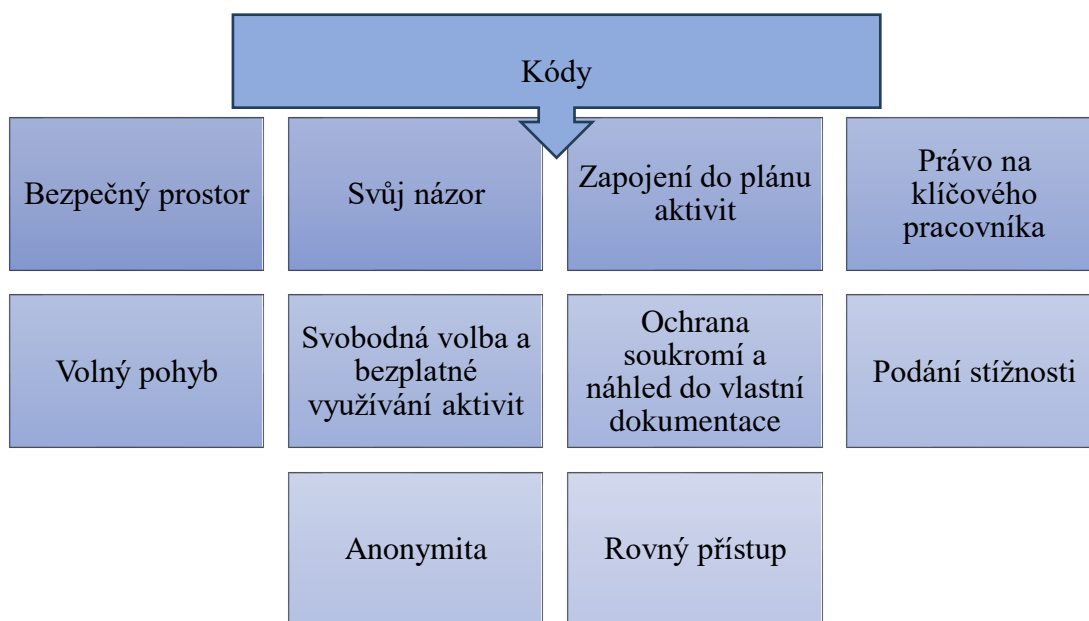
Informanti č. 1, 2, 3 a 5 se také shodli na technice aktivního naslouchání, která je dle všech nedílnou součástí práce sociálního pracovníka. Informant č. 3 pro příklad uvedl: „*Aktivní naslouchání určitě taky, to nejen že využívám při těch individuálních rozhovorech, ale vlastně i tak běžně během klubu, protože z toho pak vychází třeba prevence a nejen to, je důležité poslouchat ty potřeby těch dětí ve všem, i třeba co se týče programu nebo třeba výletů.*“ Informant č. 1 uvedl techniku motivačních rozhovorů: „*Já jsem vlastně podstoupila výcvik motivačních rozhovorů, takže se snažím i ty využívat, samozřejmě ne u každého to jde, ale máme tu děti, u kterých se mi tuhle techniku daří využívat.*“ Poslední dvě metody sociální práce v NZDM, uvedl informant č. 2, a to takto: „*No a poslední, co bych asi tak zmínila a co mě napadá, jsou dotazníky a hodnotící techniky, tím teď třeba myslím hodnocení potřeb dítěte nebo hodnocení funkčnosti rodiny.*“

U druhé podkategorie metod sociální práce v NZDM byly celkem uvedeny čtyři metody, přičemž ve dvou z nich se informanti shodli stoprocentně. Jednou z nich je případová práce neboli sociální práce s jednotlivcem. K té pro příklad informant č. 1 uvedl: „*Tak jedna z těch technik je práce s jednotlivcem, to je asi nejvíc prostřednictvím té kontaktní práce nebo pak třeba při vytváření a naplňování individuálního plánu.*“ Informant č. 4 také odpověděl: „*No ona ta případová práce hodně souvisí s tím, co jsem uvedla o individuálních rozhovorech.*“ Druhou metodou, na které se informanti shodli, byla práce se skupinou, odpověď informanta č. 3: „*Určitě skupinová práce a ta mě ze všech baví nejvíc, ona je hodně různorodá a přizpůsobivá, ať už jsou to nějaké pohybové hry, které děti učí spolupráci nebo třeba prevence, které vzdělávají, ale zároveň je nutný je*

udělat zábavně, abychom děti zaujali, nebo třeba výtvarka, která děti učí nějaké koncentraci a pečlivosti nebo jemné motorice.“

Informant č. 5 uvedl navíc techniku práce s rodiči „*Tak metodou je určitě i práce s rodiči, přestože není tak častá, ale mnohdy velmi důležitá.*“ Poslední metodou, která byla uvedena informantem č. 1, je multidisciplinární tým, odpověď zněla: „*Určitě i multidisciplinární tým, ať už to jsou další organizace, se kterými klient spolupracuje, nebo škola či OSPOD.*“ Informant č. 2 k této otázce dodal ještě následující: „*Já vlastně mám vždy velký problém říct, co za metody a techniky vlastně používám, dělám to tak jako automaticky a nepřemýšlím nad tím, co jsem teď použila, takže u tohohle pak strašně tápu.*“

Kategorie č. 3: Práva dětí v NZDM

Obrázek 26: Kódy k 3. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

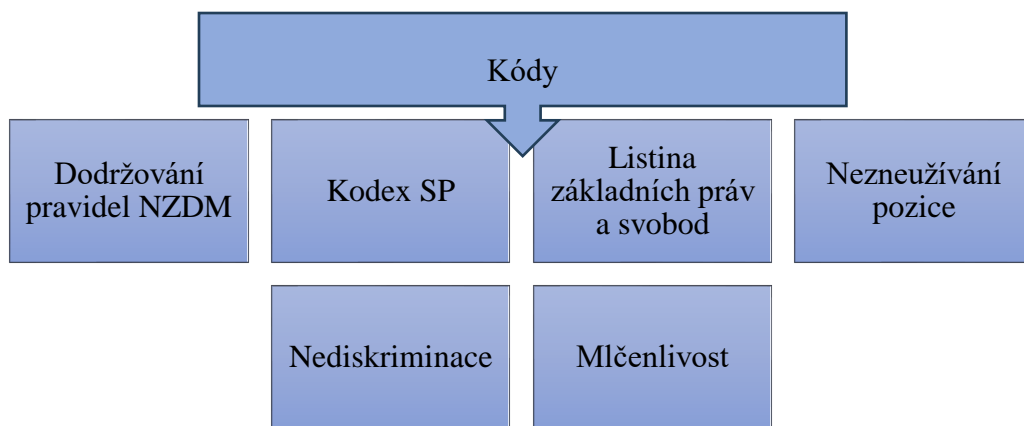
Tato kategorie reflektuje otázku č. 3, která zněla: „*Jaká práva mají děti u Vás v NZDM?*“ Informanti se zde shodli v jednom, a to v anonymitě. Pro příklad si můžeme uvést odpověď informanta č. 4: „*Asi bych vypíchla anonymitu, když nechtějí, nemusí nám sdělit své jméno, i v programu je máme uvedené pod různými značkami, děti si pak samy určí, co chtějí abychom věděli.*“ Podobná odpověď zazněla z úst každého informanta. Dalším právem, na kterém se shodli konkrétně 4 informanti (č. 1, 3, 4, 5), bylo právo na bezplatné využívání aktivit NZDM, odpověď informanta č. 1, zněla: „*Děti sem chodí bez jakýkoliv*

příspěvků, i když jedeme na nějaký výlet nebo pořádáme akci, vždy je to pro děti zadarmo, jinak by ani nepřišly, většinou jsou z rodin, které nemají úplně moc peněz, takže by si to ani nemohly dovolit.“ Informanti č. 2, 4, a 5 se také shodli na svobodné volbě aktivit v NZDM, z odpovědí vychází, že klienti se nemusí účastnit žádné aktivity a nemůžou být také do ničeho nuceni, odpověď informanta č. 2 zněla: „Klienti si sami vybírají, jakých aktivit se budou účastnit, do ničeho je nenutíme, každé dítě je jiné a každého baví něco jiného, a tak je přirozené, že si děti vyberou to, co je baví.“

Informanti č. 1, 2, a 4 se také shodli na právu volného pohybu a ochraně soukromí. Informant č. 1 uvedl: „Klienti mají právo sem chodit, jak chtějí, nemusí plnit žádnou docházku, pokud třeba měsíc nepřijdou, tak se vůbec nic nestane, stejně jako když přijdou na klub, tak můžou přijít a odejít kdykoliv chtějí.“ Co se týče ochrany soukromí, tak si pro příklad uvedeme odpověď informanta č. 4, která zároveň obsahuje právo nahlížet do vlastní dokumentace „Klienti mají také právo na ochranu soukromí, my nemůžeme vynášet žádné informace a klienti si sami rozhodují, co nám řeknou, což si také mohou ověřit tím, že mohou nahlížet do své dokumentace, což je vlastně jejich další právo.“

Vždy dva informanti se shodli na následujících právech: právo na bezpečný prostor (informant č. 1 a 3), právo říct svůj názor (informant č. 2 a 3), právo na zapojení plánu aktivit (respondent č. 1 a 4), právo na klíčového pracovníka (informant č. 2 a 4) a právo na podání stížnosti (informant č. 3 a 5). U těchto práv byly odpovědi stručnější, ale ráda bych zde přesto uvedla odpověď informanta č. 1, která se týkala práva na zapojení plánu aktivit: „U nás mají děti ještě právo na to, aby se zapojili do plánování aktivit, takže se s klienty vždy pobavíme o tom, co by v klubu chtěli dělat anebo na jakou akci by chtěli jet a podle toho se akce plánují.“ Posledním právem, které se v odpovědích na tuto otázku objevilo, bylo právo na rovný přístup, to uvedl informant č. 5: „Taky právo na rovný přístup, klienti mají jistotu, že nikomu nebude nadržováno, že nebudou odsuzováni a tak.“

Kategorie č. 4: Naplňování práv dětí sociálními pracovníky v NZDM

Obrázek 27: Kódy k 4. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

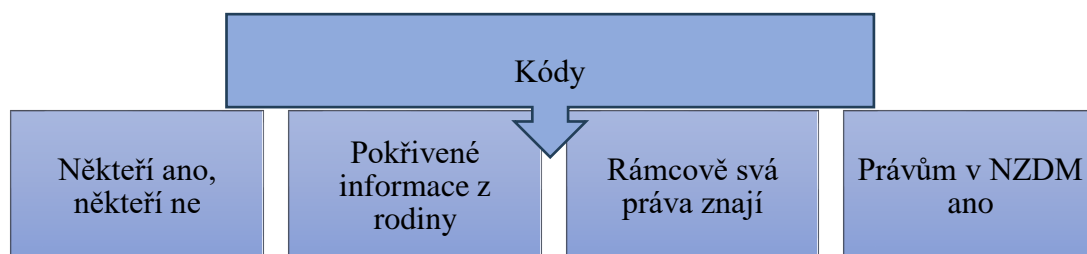
Tato kategorie je obsažena ve čtvrté otázce, která zněla „Jak vy jako sociální pracovník/pracovnice naplňujete práva dětí? Pokud ano, tak jakým způsobem?“ Všichni informanti ve své odpovědi zahrnuli, že se řídí kodexem sociálního pracovníka, ke kodexu měl nejobsáhlejší odpověď informant č. 1: „*Myslím, že do tohoto spadá kodex, ten toho obsahuje opravdu spousta a dost z toho je právě to naplňování práv.*“ Dalším, na čem se všichni informanti shodli, byla nediskriminace, např. odpověď informanta č. 4 zněla: „*V žádném případě do té práce nevstupuje diskriminace, vztahy budu a následné situace řeším bez ohledu na pohlaví, národnost, barvu pleti apod.*“ Informanti č. 2, 4 a 5 se také shodli, že práva dětí naplňují prostřednictvím dodržování listiny základních práv a svobod, pro příklad si můžeme uvést odpověď informanta č. 2: „*Všichni tu dodržujeme a řídíme se listinou základních práv a svobod, ta je pro nás důležitá a samozřejmá, což by ale měla být pro všechny, nejen pro sociální pracovníky, ale u některých klientů v rodině bohužel dodržována není.*“

Dále se informanti (č. 1, 3 a 5) shodli na tom, že v žádném případě nezneužívají své pozice, zde bych ráda uvedla odpověď informanta č. 3: „*Za žádné situace nezneužívám svého postavení, klienti mě vnímají do jisté míry jako autoritu, ale taky jsem pro ně v podstatě takovej starší kámoš, na kterého oni dají, čehož jsem si do jisté míry vědoma, ale v žádném případě tohoto nezneužívám, a už vůbec ne ve svůj prospěch, naštěstí je to pro mě přirozené.*“ Posledním v této kategorii, na čem se informanti shodli, konkrétně č. 3 a 4, je, že práva naplňují prostřednictvím nevynášením informací, v odpovědi informanta č. 4 ve spojitosti s výše zmíněným také zaznělo, že klienty nenutí do sdělování

osobních informací: „Nikdy nenutím klienty do sdělování osobních informací nebo údajů, nechám čistě na nich, co mi chtějí sdělit, zároveň ve chvíli, kdy mi nějaké informace nebo údaje sdělí, tak já je nesdílím dál, například s ostatními klienty, v případě nutnosti jediná, s kým informace sdílím, jsou kolegové.“

Informant č. 1 dále uvedlo, že jako důležité vnímá dodržování pravidel, odpověď zněla konkrétně takto: „Já bych do tohoto asi také zařadila dodržování pravidel u nás v klubu, tím to myslím tak, že za prvé tu máme nějaké pravidla, která v žádném případě neporušují Listinu základních práv a svobod, ale nejen že je musí dodržovat děti, tak i my, nebylo by zkrátka fér, kdybychom to chtěli jen po nich.“ Informant č. 4 v závěru uvedl: „Ve zkratce vlastně při jakékoli práci s dětmi musíme dbát na to, abychom neporušovali práva dítěte. To je schované všude, svoboda vyjadřování, svoboda na rodiče, na vzdělání a tak.“

Kategorie č. 5: Znalost práv a právní povědomí dětí v NZDM

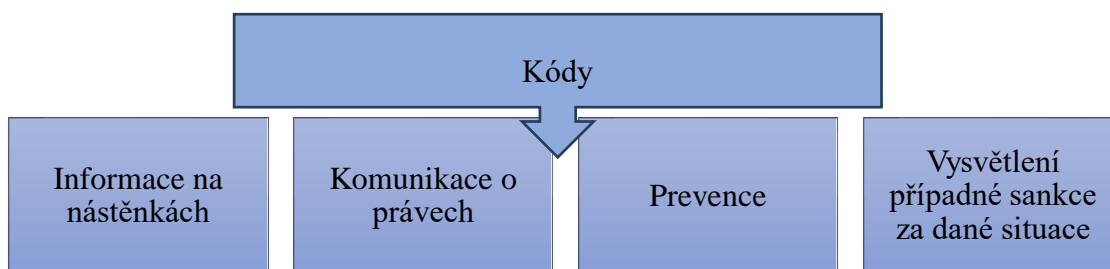
Obrázek 28: Kódy k 5. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Tato kategorie opět vychází z otázky v rozhovoru, která zněla: „Myslíte si, že děti u Vás v NZDM znají svá práva a mají dostatečné právní povědomí?“ Všichni informanti se shodli na tom, že jejich klienti svá práva rámcově znají, ale zákon si vykládají trochu po svém. Odpověď, která obsahuje názorný příklad, uvedl informant č. 5: „Rámcově svá práva znají, nějaké povědomí mají, ale už je to horší při znalosti svých povinností. Setkávám se s tím třeba při záškoláctví, málokteré dítě si uvědomuje, že pokud řádně neplní povinnou školní docházku, porušuje tím zákon, protože je to zákonem stanovená povinnost. Oni to spíše vnímají tak, že to po nich vyžadují jen rodiče, a ne to, že musí.“ Informant č. 1, 2 a 3 se také shodli na tom, že některé děti svá práva znají, odpověď informanta č. 1 zněla: „Někteří ano, jiní ne, určitě také záleží na věku, nejde to zobecnit, každopádně mě vždy překvapí, co se od nich dozvím.“ Informant č. 2 a 5 se také shodli

na tom, že někteří klienti mají o právu pokřivené informace z rodiny, informant č. 2 odpověděl: „Nemyslím si, že svá práva znají, nějaké malé právní povědomí asi mít budou, protože mají nějaké informace ze školy, ale hlavně celkem pokřivené informace z rodiny, mají právo na vše a bez povinností, do hlavy je jim často vtoukáno, jak oni nic nemusí a všichni se jim musí přizpůsobit, to taky není dobře si myslím.“ Informant č. 4 ještě také uvedl následující: „Myslím, že právům vymezeným v NZDM rozumí dobře, mimo NZDM není porozumění tak velké. Často se setkáváme během rozhovoru s tím, že dítě o jeho daném právu vůbec neví nebo si naopak svoje práva rozšiřuje.“

Kategorie č. 6: Budování právního povědomí sociálním pracovníkem

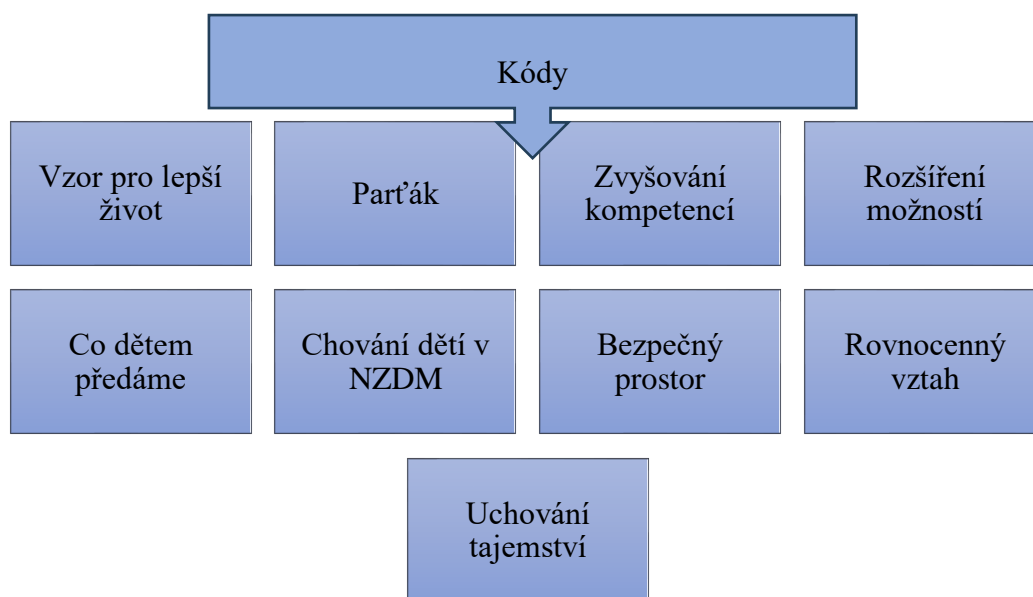
Obrázek 29: Kódy k 6. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Tato kategorie opět vychází z otázky, která byla v rozhovoru se sociálními pracovníky, ta zněla: „Jak se vy jako sociální pracovníce podílíte či nějakým způsobem přispíváte k budování právního povědomí dětí? Pokud ano, tak jakým způsobem? Co pro to děláte?“ I zde byl způsob, na kterém se shodli všichni informanti, způsobem je komunikace o právech, odpověď informanta č. 5 zněla: „S dětmi o právech mluvíme, vždy to vychází ze situace, kterou s námi zrovna řeší, teď jsme se hodně bavili o podávání přihlášek na střední školy, ve chvíli kdy, přišlo dítě, že například rodiče nechtějí, aby dál pokračovalo ve vzdělávání, nebo že chtějí, aby šlo na jinou školu, než chce on, tak jsme mu řekli, že je jeho právo vybrat si školu podle toho, co ho baví, ne co by chtěli rodiče.“ Dalším způsobem, na kterém se shodli všichni informanti, kromě informanta č. 3, byla prevence, informant č. 4 uvedl následující: „V rámci jednotlivých preventivních programů se dostáváme k tematice práv, které souvisí s danou problematikou, pokud během prevence zjistíme, že dítě něčemu nerozumí nebo o svých konkrétních právech neví, vysvětlíme mu situaci a představíme mu jeho práva.“

Informanti č. 1 a 3 se také shodli, že přispívají k budování práva prostřednictvím informací na nástěnkách, pro příklad si můžeme uvést odpověď informanta č. 1: „*V prostoru klubu máme spoustu nástěnek a některé máme vyčleněné právě na informace o právech, máme tam na příklad kontakt na linku bezpečí, kolem ní jsou informace o tom, že každé dítě má právo se svěřit se svým problémem. Podobných nástěnek je tam více.*“ Informant č. 2 uvedl způsob, který nikdo jiný neuvedl, a tím bylo vysvětlení případné sankce za dané situace, jeho odpověď zněla: „*Hodně se zde bavíme i sankcích, které mohou nastat, děti si myslí, že jim nehrozí žádné postihy, ono to trochu vyplývá z toho, co jsem řekla v předchozí otázce, takže jim vysvětlíme, že pokud dál budou pokračovat, tak jak se chovají nyní, může to mít pro ně nehezké následky.*“

Kategorie č. 7: Role a zodpovědnost sociálního pracovníka v NZDM

Obrázek 30: Kódy k 7. kategorii

Zdroj: Vlastní výzkum 2024

Poslední kategorie je rozdělena na dvě podkategorie, jedna z nich se zabývá rolí sociálního pracovníka v NZDM a druhá jeho zodpovědností. Kategorie vycházejí z poslední otázky rozhovoru se sociálními pracovníky, která zněla: „*Jak byste popsala svoji roli a zodpovědnost v rámci NZDM?*“

Co se týče první podkategorie role sociálního pracovníka, tak zde není žádná odpověď, ve které by se shodovali všichni informanti. Role, na které se shodlo nejvíce informantů, byla role zvyšování kompetencí, tu uvedli informanti č. 1, 3 a 4. Popsali to např. takto: „*Důležitou rolí je zvyšování kompetencí klientů, jsou to sice děti, ale nemají dobré*

základy v rodině, takže naší prací je naučit je, jak se chovat v určitých situacích, může to být i banalita, jako třeba umět si koupit jízdenku, nebo třeba uvařit jednoduchý oběd.“ V následujících rolích se shodli vždy tři informanti, jimi jsou vzor pro lepší život (informant č. 1, 2 a 5), role parťáka (informant č. 2, 3 a 4), rozšíření možností (informant č. 1, 3 a 4). U vzoru pro lepší život bych ráda uvedla odpověď informanta č. 1, která zároveň obsahuje rozšíření možností „*Myslím, že pro mnoho dětí můžu být snad i dobrý vzor, že život může být i jiný, tím myslím v mnoha ohledech lepší, že bydlet se nemusí celý život jen po ubytovnách, že mohou mít jistější bydlení a každý den teplý oběd.“* Informant č. 3 měl nejrozsáhlejší odpověď u role parťáka, ta zněla: „*Moji roli bych popsala hlavně jako roli parťáka, mohou za mnou kdykoliv s čímkoliv přijít, jsem pro ně kolikrát i jediný člověk, který je poslouchá, někdo, s kým si mohou zahrát společenskou hru, to je podle mě velmi důležitá role v naší práci.“*

Druhá podkategorie, se týká zodpovědnosti sociálního pracovníka NZDM. Zde se opět nevyskytlo nic, na čem by se všichni informanti stoprocentně shodli. Nejčastěji se opakovalo vytvoření bezpečného prostoru, konkrétně u informantů č. 1, 3, 4 a 5, jedna z odpovědí zněla: „*Nejdůležitější je zodpovídání za bezpečný prostor, je to něco, kde se děti mají cítit dobře a hlavně bezpečně, nesmí se bát, že by je někdo odsuzoval za to, co dělají nebo jak se chovají, nikdo jim zde neubližuje ani slovně ani fyzicky, to slovní je nejčastější, a od toho jsem tady, abych vždy vše včas zastavila.“* Informanti č. 2, 3 a 5 se také shodli na tom, že jsou zodpovědní za chování dětí v NZDM, což koresponduje i s výše uvedenou odpovědí, tu bych ráda doplnila odpovědí informanta č. 3: „*Zodpovídáme za to, jak se u nás děti chovají, že si navzájem neubližují, že dodržují pravidla, aby se zde něco nestalo, také možná trochu za to, aby zde ten čas trávily smysluplně.“* Dalším, na čem se někteří informanti shodli, konkrétně č. 1, 2 a 4, byla zodpovědnost za to, co dětem předají, odpověď informanta č. 4 zněla: „*Jsem zodpovědná za to, co dětem předám, že jim nebudu vykládat blbosti, že jim budu vždy předávat jen to, co jim může pomoci v pochopení jejich situací nebo v tom, aby se třeba necítily méněcenné.“* Informant č. 1 uvedl, to, co nikdy jiný, jednalo se o zodpovědnost za rovnocenný vztah a za uchování jejich tajemství, jeho odpověď zněla: „*Jsem zodpovědná za to, že se nad něj nebudu povyšovat, přestože jsem tu v jisté autoritativní roli, tak náš vztah má být rovnocenný, bez jakékoliv hierarchie, a také za to, že pokud se mi svěří, zůstane to jen mezi námi a nedostane se to například k jeho rodičům.“*

7 Diskuse

Právní povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež bylo zjišťováno pomocí dotazníku vytvořeného prof. Gary Meltonem, výsledky jsou porovnávány s výzkumy, kde byl využit stejný dotazník. Ve výzkumu bylo zjišťováno jaké mají děti navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež právní povědomí.

V rámci výzkumu bylo vyšší zastoupení dívek oproti chlapcům, což se ukázalo i u autorky Dolanské (2022). Co se týče zastoupení věkových kategorií podle navštěvovaného ročníku základní školy, stejně jako u Dvořákové et al. (2005) navštěvovali respondenti nejčastěji sedmý, osmý a devátý ročník základní školy. Zároveň se výzkumu účastnily i děti, které navštěvovaly první až čtvrtý ročník základní školy, kde se ukázalo, že se tyto mladší děti hůře soustředily podobně jako u výzkumu Dolanské (2022). Nicméně se ukázalo, že i děti staršího školního věku se při vyplňování dotazníku hůře soustředily, často si stěžovaly, že je pro ně velmi náročný, a to nejen z časového hlediska. Ukázalo se, že některé otázky a modelové situace byly pro ně nesrozumitelné, obsahovaly pojmy se kterými se dnešní děti nepotkají, a díky tomu bylo vidět, že se dětem těžko hledaly odpovědi, např. modelová situace se školní kartou. Zde je možná důležité zamyslet nad revizí modelových situací v kontextu dnešní reality.

Výsledky, které byly získány u dětí v rámci otázky „co je to právo“, kde je hodnocena správnost odpovědi ukazují, že respondenti z mého výzkumu, tj. děti navštěvující NZDM odpověděly správně pouze v 5,3 %, což je významně odlišné od výzkumu Kovaříka (2001), kde správně odpovědělo celkem 21,8 % respondentů. Respondenti uváděli jako odpověď nějaký příklad podobně jako u výzkumu Dvořákové et al. z roku 2005. To může být způsobeno tím, že příklady práv dětí slýchávají mnohem častěji, ať už je to v televizi či v běžném životě, kdežto definici pojmu právo, mohou zaslechnout spíše ve škole než doma.

V další oblasti, která se týkala toho, kdo má práva, byla stejně jako ve výzkumu Pazlarové (2008) se ve více než polovině případů objevila odpověď, že práva mají všichni. Pazlarová 2008 uvádí, že 55,3 % respondentů ví, že práva mají všichni, výsledky provedeného výzkumu u dětí z NZDM prokázaly, zvýšení správnosti odpovědí na tuto otázku (63,8 %), ve výzkumu Kovaříka (2001) to bylo 49,6 % respondentů, kteří uvedli, že práva mají všichni, nebo tomu podobnou odpověď, jako je „každý“ nebo „lidé“. Na tomto srovnání můžeme vidět, že se zvýšilo povědomí dětí o tom, kdo má práva.

Další hodnocená oblast se týkala toho, jestli děti práva mají nebo by děti práva měly mít. Zde respondenti v 58,5 procentech odpověděli, že děti práva mají, což je oproti Stejskalové (2008) a Dvořákové et al. (2005) méně. Stejně jako u výzkumu Stejskalové (2008) více než polovina respondentů odpověděla, že děti práva mají, ovšem oproti druhé otázce je zde propad. Stejskalová (2008) uvádí 64,1 % respondentů, Dvořáková et al. (2005) dokonce uvádí 82,8 % respondentů, u obou autorek se jednalo o respondenty, kteří k odpovědi uvedli příklad práva, které děti mají.

Respondenty často znejistila otázka, která se týkala toho, zda by děti měly mít práva, mohu tedy jen souhlasit s Dvořákovou et al. (2005), že tato otázka je nadbytečná, protože děti začaly přemýšlet nad tím, zda je dobře, že děti práva mají. Po dovysvětlení na ni přesto, stejně jako u ostatních výzkumů, odpověděla více jak polovina dětí. Dokonce o 6,4% více respondentů uvedlo, že by děti měly mít stejná práva jako všichni ostatní. Z toho lze tedy vyvodit, že si děti nejsou vědomy stejných práv, ale přejí si je.

Další část obecných otázek už se netýkala práva, nýbrž zákonů. Stejně jako u výzkumu Dolanské (2022) nejvyšší zastoupení respondentů je u špatné či žádné odpovědi, v obou případech se jedná o více než 50 %, kdežto Stejskalová (2008) uvádí pouze 39,2 % respondentů se špatnou odpovědí. Příklad bylo schopno uvést vysoké procento respondentů, oproti Dolanské (2022) i Pazlarové (2008) zde byl nejčastějším příkladem zákon týkající se krádeží. Druhé nejvyšší zastoupení měl poté drogový zákon, to může být způsobeno tím, že v posledních letech se rozšířily návykové látky, které jsou pro děti lákavější, jako jsou například ovocné elektronické cigarety. Přesto, jak jsou mezi dětmi dnes rozšířené, tak je na tomto vidět, že děti si uvědomují, že jejich užívání je protizákonné. Nejčastěji děti uvádí, že zákony máme pro to, aby zde byl pořádek. Často uváděly, že kdyby na světě nebyly zákony, lidé by si dělali, co chtějí, a tak by se žít nedalo, čímž jim přikládají důležitost. Mnohokrát zákon chápaly jako pravidlo, které je nutné dodržovat právě za účelem pořádku, s pravidly se sektávají již na začátku školní docházky, kdy jsou seznámeni se školním řádem, zároveň i v NZDM jsou pravidla, která se dodržují. Oryl (2022) uvádí, že neznalost zákona v mladém věku může v dospělém věku vést k sociálnímu vyloučení, tomu se NZDM snaží zabránit, a proto by mělo být součástí vzdělávání i oblast práva.

Z části dvanácti modelových situací vyplývá, že nejméně klientů NZDM si není vědomo svého práva v případě Marka, který psal povídku do školního časopisu, ve které psal, že

se mu nelíbí školní řád, a to mu ředitel nechtěl vytisknout. Největší rozdíl je zde s výzkumem Dvořákové et al. (2005), u které si je svobody tisku vědomo celkem 68,9 % respondentů. Tak nízké povědomí o svém právu u dětí navštěvujících NZDM připisují tomu, že děti berou ředitele jako autoritu a ve škole zkrátka mají dělat to, co se jim řekne, bez ohledu na to, co si o tom myslí. Na rozdíl od NZDM si děti ve škole samy nemůžou určit, co budou či nebudou dělat. Pokud se tedy ředitel rozhodne povídku nevydat, děti to berou jako fakt, který jsou nuceny respektovat. Naopak nejvíce klientů si je vědomo svého práva v případě Míši a Davida, kteří si chtěli hrát na hřišti, ale starší děti je vyhnaly. Nutno říci, že i zde je značný rozdíl oproti výzkumu Pazlarové (2008), a to celkem o 28 %. Důvod takto velkého rozdílu spatřuji v tom, že klienti NZDM často pochází z početnějších rodin, kde se starší děti starají o ty mladší. Proto mladší děti berou ty starší jako autoritu, která za ně má mnohdy zodpovědnost. I přes tento fakt si myslím, že je zde vysoké procento respondentů, kteří jsou si vědomi svého práva, tedy hrát si na veřejném prostranství.

V případě práv, které respondenti připisovali dětem nebo dospělým, je nejvyšší rozdíl u práva pít alkohol, stejně jako u ostatních výzkumů, které na toto téma byly prováděny. Ovšem v případě dětí navštěvujících NZDM je zde nejvyšší počet respondentů, kteří uvádí, že i děti mají právo pít alkohol (konkrétně 17 % respondentů). V případě Dolanské (2022) dokonce tvrzení, že děti mají právo pít alkohol uvádí 0 respondentů, u výzkumu Kovaříka (2001) to bylo celkem 5,4 % respondentů. Zde si myslím, že to může být na jedné straně pouze přání respondentů z NZDM, mnohdy mají první zkušenosti s alkoholem ve velmi nízkém věku a mívají kvůli tomu i problémy, a to nejen ve škole. Na straně druhé si respondenti opravdu mohou myslet, že to je jejich právo, častokrát jsou pití alkoholu svědky od útlého věku, často jim je alkohol velmi brzy i nabízen.

Stejným způsobem respondenti připisovali dětem a dospělým povinnosti, zde byl nejvyšší rozdíl přiznání a nepřiznání povinnosti hned u prvního příkladu, a to poslouchat své rodiče, stejně tak tomu byla u Kovaříka (2001). U dětí téměř stejné procento (přibližně 93 %) respondentů povinnost poslouchat své rodiče uvedlo jak u Kovaříka (2001), tak v mém výzkumu, v případě výzkumu Dolanské (2022) to bylo dokonce 100 %. Oproti ostatním výzkumům v mém případě tuto povinnost připsalo nejmenší procento respondentů v případě dospělých, jednou tak méně jak u výzkumu Kovaříka (2001) a o více jak třikrát méně než ve výzkumu Dolanské (2022). Děti, které navštěvují NZDM,

často pochází z rodin, kde vztahy s rodiči nejsou ideální, a spousta z nich se těší na to, až se bude schopna od rodičů oprostít a žít jiný a lepší život. Právě i v tom sociální pracovníci z NZDM pomáhají, ukazují klientům jiné možnosti a vysvětlují jim, že každý má právo žít život, který sám chce. Z tohoto důvodu byla druhá část výzkumu zaměřena na samotné sociální pracovníky z NZDM, protože právě oni jsou mnohdy těmi, kteří mohou právní povědomí dětí navštěvujících NZDM významně ovlivnit.

Oproti výše zmíněným výzkumům si tyto děti v tomto tématu stojí hůře, což může být právě způsobeno i tím, že v mnoha případech mají pokřivené informace z rodiny, což bylo potvrzeno i v rozhovorech se sociálními pracovníky. Zároveň na základní škole není dostatečná informovanost o právech. Přestože základní informaci mají děti během občanské výchovy, implementace práv je minimální. Z rozhovorů, které proběhly se sociálními pracovníky, vyšlo najevo, že jejich klienti nějaké právní povědomí mají, ale není to ideální, což mimo jiné potvrdil i můj výzkum. Stejně jako uvedl jeden z informantů, i já se domnívám, že klienti si některá svá práva přikrášlují, to bylo vidět i v části, kde respondenti přiznávali práva, a to konkrétně v případě pití alkoholu.

V případě NZDM, je právní povědomí zvyšováno pomocí metod a technik sociální práce, které pracovníci v zařízení používají. Jednou z nich je situační intervence, to potvrdily i rozhovory se sociálními pracovníky. ČAS (2008) uvádí, že se mimo jiné využívá i řešení výchovných situací, což může být i výchova v oblasti práva, pokud nastane situace, která vyžaduje jeho implementaci. Tím může být například situace, kdy se dítě svěří s tím, že je zanedbáváno v rámci rodiny, ať už je to nedostatek jídla či fyzické a psychické násilí. Sociální pracovníci klientovi vysvětlí, že dle Úmluvy o právech dítěte se toto dítě nesmí. Zároveň se s klientem domluví, zda mají kontaktovat OSPOD, přece jen NZDM je anonymní službou. Další metodou, kterou sociální pracovníci rozšiřují povědomí o právech klientů, mohou být i prevence, které se konají v rámci skupinové práce. Dle Suttona (2021) má sociální práce se skupinou mimo jiné i vzdělávací funkci, která může být realizována právě prostřednictvím prevence. Tématem nemusí nutně být právo či Úmluva o právech dítěte, každopádně i v rámci tématu například drog se klienti seznamují se zákonem, který určuje, že alkohol a cigarety se mohou prodávat a užívat osobami, kterým je nad 18 let. Stejně tak jako užívání tvrdých drog je zakázáno a může za porušení tohoto zákona hrozit trest.

Myslím, že sociální služby, které pracují s dětmi a mládeží, jsou velmi často opomíjeny v oblasti posilování právního povědomí formou neformálního vzdělávání. To právě ukládá školám a školským zařízením a také nestátním neziskovým organizacím Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. Nejen (Oryl, 2022) uvádí, že v období povinné školní docházky u dětí velmi důležitou roli při předávání informací o právech sehrává škola a pedagogové. Já bych toto tvrzení ráda doplnila i o sociální pracovníky, které jak už jsem mnohokrát zmínila, děti vnímají více jako kamarády, takže dle mého mají mnohdy větší vliv než právě učitel ve škole. Každopádně jak dále autorka uvádí, souhlasím s tím, že znalosti, které jsou v této oblasti dětem předávány, nemají být pouze teoretické, ale mají rozvíjet dovednosti pro řešení problému a podporovat schopnost kritického myšlení, která dle mého velmi často dětem chybí.

8 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit situaci právního povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, a jakou roli zastává sociální pracovník při budování právního povědomí. Oba cíle, které byly pro tuto bakalářskou práci stanoveny, byly splněny. První část výzkumu byla realizována metodou řízeného rozhovoru, výzkumným nástrojem byl mezinárodní dotazník prof. Garyho Meltona. Výzkumným souborem bylo celkem 94 respondentů z celkem 5 zařízení. Tyto rozhovory byly zakódovány předem určenými kódy. Data do druhé části výzkumu byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky z NZDM.

K první části výzkumu byly určeny dvě hypotézy. H1 zněla: „S věkem se zvyšuje právní povědomí.“ Věk měl vliv na postoj dětí k přiznání práv v následujících modelových situacích: 1 – Školní karta, 8 – Volba prezidenta a 11 – Spravedlivý proces, v těchto situacích je H1 potvrzena. H2 byla určena takto: „Dívky dosahují vyšší konceptualizace ve srovnání s chlapci.“ Tato hypotéza byla potvrzena u situací 6 – Svoboda slova, 10 – Soukromý deník a 12 – Návštěva lékaře, u těchto situací přiznávaly práva více dívky než chlapci.

Pro druhou část výzkumu byla stanovena jedna výzkumná otázka: „Jakým způsobem se podílí sociální pracovník na budování právního povědomí dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež?“ Z výsledků výzkumu vyplynulo, že sociální pracovníci jsou si vědomi svého vlivu na právní povědomí, a nejčastěji jej budují v rámci přímé práce s klientem, ať už jednotlivě nebo ve skupině, využívají k tomu různé formy preventivních aktivit, situačních intervencí nebo individuální komunikaci s jednotlivými uživateli služby. Mezi další způsoby informování klientů o jejich právech patří nástěnky, informační tabule či další materiály, které obsahují důležité informace nejen o právech, tyto materiály jsou klientům k dispozici. Významný vliv má také osobní postoj jednotlivých sociálních pracovníků, a to tak, že jdou dětem příkladem v respektu k právu a zodpovědností za to, co dětem předají. Zároveň sami sociální pracovníci plní práva dětí, a to nejen ta, která vychází z ÚPD, ale také ta, která vyplývají ze zásad NZDM.

9 Seznam literatury

1. Bicková, L. (2011). *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky.
2. Borská, J., Vacková, J., & Small, M. (2016). United Nations Convention on the Rights of the Child and its implementation in the 21st century. *Kontakt*, 18(2), 106-112. <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2016/02/08.pdf>
3. Bůžek, A. (2008). Století a práva dítěte (s. 10). https://f0d44f46-ff0d-4f36-9bd5-3c4e607afe32.filesusr.com/ugd/49b721_92668b828d34482083738098d3192c80.pdf
4. Bůžek, A., & Michalík, J. (2000). *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Vydavatelství Univerzity Palackého.
5. ČAS. (2008). Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. In *Česká asociace cestreetwork*. https://archiv.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
6. David, R. (1999). *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika, mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty, rodina a základy rodinného práva*. Nakladatelství Olomouc.
7. Dětská práva v praxi: Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech. (2002). Jihočeská univerzita.
8. Dolanská, P. (2022). *Právní povědomí romských dětí* [Bakalářská práce]. Jihočeská univerzita.
9. Drašnar, V. (2022). Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. In *Šance dětem*. <https://sancedetem.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-mladez>
10. Dunovský, J. (1999). *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Grada.
11. Dunovský, J. (2002). Úmluva o právech dítěte a práva dětí v České republice. In J. Dunovský, *Dětská práva v praxi* (s. 5-15). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.

12. Dunovský, J. (2005). *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Grada.
13. Dušková, Š., Hofschneiderová, A., & Kouřilová, K. (2021). *Úmluva o právech dítěte: Komentář* (První). Wolters Kluwer ČR.
14. Dvořáková, J., Čapková, J., Dvořáková, K., & Simandl, M. (2005). Právní povědomí dětí z dětských domovů se školou (bývalých výchovných ústavů). *Kontakt*, 7(1-200), 87-93. <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2005/01/17.pdf>
15. Feldman, D. (2016). Honoring the Child's Right to Respect: Janusz Korczak as Holocaust Educator. *The Lion and the Unicorn*, 40(2), 129-143. <https://www.proquest.com/lion/docview/1812422203/EF206C15FDDC42D9PQ/2?accountid=9646&segment=LitCrit>
16. Floriánová, A. (2021). Úmluva o právech dítěte v souvislostech. In *Šance dětem*. Portál Šance dětem. <https://sancedetem.cz/umluva-o-pravech-ditete-v-souvislostech><https://sancedetem.cz/umluva-o-pravech-ditete-v-souvislostech>
17. Franc, M., Halířová, M., Knapík, J., Lenderová, M., Maur, E., Nodl, M., & Rýdl, K. (2021). *Velké dějiny země Koruny české*. Paseka s. r. o.
18. Hájek, B., Hofbauer, B., & Pávková, J. (2011). *Pedagogické ovlivňování volného času* (vyd. 2). Portál s. r. o.
19. Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Portál.
20. Herzog, A. (2009). Nízkoprahovost v praxi aneb jak pracovat s prahy. In P. Klíma, A. Herzog, S. Kunc, J. Racek & M. Zahradník, *Kontaktní práce* (2. vydání, s. 177-187). Česká asociace streetwork.
21. Hofschneiderová, A. (2014). *Ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech* (1. vydání). Liga lidských práv.
22. Chovancová, J. (2023). Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez/>

23. Chutná, M. (1995). Geneze práv dítěte v mezinárodním měříku. *Časopis pro právní vědu a praxi*.
24. Kappl, M. (2013). Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. In O. Matoušek, A. Kříšťan, L. Musil & M. Smutek, *Encyklopedie sociální práce* (s. 411-412). Portál s. r. o.
25. Karimullah, S. (2022). The urgency of building legal awareness in the bond of love in youth. *AMSIR Law Journal*, 3(2), 76-86. <https://doi.org/10.36746/alj.v3i2.66>
26. Klíma, P. (ed.), Klíma, P., Herzog, A., Kunc, S., & Racek, J., Zahradník, M. (2009). *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork* (2. vyd). Česká asociace streetwork.
27. Klíma, P., & Jedlička, R. (2009). Sociálně pedagogická práce s dětmi a mládeží v tíživých životních situacích v nízkoprahovém kontextu. In P. Klíma, A. Herzog, S. Kunc, J. Racek & M. Zahradník, *Kontaktní práce* (2. vydání, s. 11-20). Česká asociace streetwork.
28. Kosek, M. (2023). Typy a příčiny krizí u dětí a mládeže. In *Šance Dětem*. <https://sancedetem.cz/typy-priciny-krizi-u-deti-mladeze>
29. Kovařík, J. (2001). *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. Jihočeská univerzita Zdravotně sociálně fakulta.
30. Lenderová, M., Jiránek, T., & Macková, M. (2009). *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Karolinum.
31. Maděrová, E. (2014). Jaké je to být dítětem. *Právní prostor*. <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/jake-je-to-byti-ditetem>
32. Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Portál s. r. o.
33. Matoušek, O., & Matoušková, A. (2011). *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže* (Vyd. 3., aktualiz.). Portál.

34. Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2016). *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.
35. Navrátil, P. (2017). Sešit sociální práce: Pojetí případové sociální práce (casework a casamanagement). In *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Sesit_socialni_prace_c._2.pdf/333bf02f-e609-4550-ecd1-0ece69cf853f
36. Nedělníková, D. (2013). Sociální práce s jedinci ve skupinách. In O. Matoušek a kol., *Encyklopedie sociální práce* (s. 290-293). Portál s. r. o.
37. Novotná, V., Burdová, E., & Riedlová Jurková, J. (2016). *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem* (2., aktualizované vydání). ANAG.
38. Oláh, M., & Roháč, J. (2008). *Sociálněprávní ochrana dětí a sociální kuratela: učebnice pro štúdium a praxi*. VŠ ZaSP sv. Alžbety.
39. Oryl, I. (2022). Legal education as an effective way of creating legal awareness among young people in the field of justice. In I. Oryl, Ł. Urbanowska, W. Szyszka & M. Skobel, *Social participation of the younger generation: Selection of analytical content* (s. 7-19). Instytut Rozwoju Edukacji Prawnej i Społeczeństwa Obywatelskiego.
40. Pemová, T., & Ptáček, R. (2012). *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Grada.
41. Pemová, T., & Ptáček, R. (2022). *Data o dětech: Sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*. Grada.
42. Polišenská, P., Feberová, R., & Stuchlík, Z. (2019). *Rodinné právo - právní postavení dítěte*. Wolters Kluwer ČR.
43. Prag, E., & Tandler, J. (2018). *An Analysis of Philippe Aries's Centuries of Childhood*. CRC Press.
44. Relloso, J. (2024). Group Work: Exponentially Increasing the Learning Opportunities. In *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/378365608_Group_Work_Exponentially_Increasing_the_Learning_Opportunities

45. Samardžić-Marković, S., & O'Flaherty, M. (2022). Handbook on European law relating to the rights of the child. Publications Office of the European Union.
46. Schavel, M. (2014). Sociálne poradenstvo. In A. Mátel & M. Schavel a kol., *Teória a metódy sociálnej práce I* (2. doplnené a aktualizované vydání, s. 277-297). Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce.
47. Sládek, V. (2021). Spolupráce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež s orgány sociálně-právní ochrany dětí. *Fórum sociální práce*, 2021(2), 68-77.
48. Smrž, J. (2016). Co se skrývá pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí?. In *Šance Dětem*. <https://sancedetem.cz/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti>
49. Staníček, J., Syrový, J., & Herzog, A. (2009). Definování cílové skupiny v rámci pojetí práce zaměřené na člověka. In P. Klíma, A. Herzog, S. Kunc, J. Racek & M. Zahradník, *Kontaktní práce* (s. 87-91). Česká asociace streetwork.
50. Stejskalová, J. (2008). *Implementace dětských práv a právního povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu* [Disertační práce]. Jihočeská univerzita.
51. Sutton, J. (2021). 13 Social Work Methods & Interventions for Helping Others. In *Positive Psychology*. <https://positivepsychology.com/social-work-methods/#methods>
52. Svatoš, R. (2017). *Základy teorie státu a práva* (První). Nakladatelství Lidové noviny.
53. Špeciánová, Š. (2007). *Sociálně-právní ochrana dětí* (2007 vyd.). Vzdělávací institut ochrany dětí.
54. Štefková, I., & Dolejš, M. (2016). *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež* (první). Univerzita Palackého v Olomouci.
55. Šustrová, R. (2010). Děti a válka. České a německé děti v protektorátu Čechy a Morava. In L. Kudrna, Z. Hazdra, S. Vodičková, R. Šustrová, L. Vlček & V. Sommer, *VÁLEČNÝ PROŽITEK ČESKÉ SPOLEČNOSTI V KONFRONTACI S NACISTICKOU OKUPACÍ* (s. 67-78). ÚSTR.

56. Team TSW. (2023). Social Work Methods. In *Think Social Work*.
<https://thinksocialwork.com/social-work-methods/>
57. Úmluva o právech dítěte. In *Vláda České republiky*. Vláda České republiky.
<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/#>
58. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. (2016). Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
59. Un convention on the rights of the child (UNCRC). (1997).
<https://www.savethechildren.org.uk/what-we-do/childrens-rights/united-nations-convention-of-the-rights-of-the-child>
60. Verhellen, E. (2001). *Convention on the Rights of the Child: Background, Motivation, Strategies, Main Themes* (3. vydání). Coronet Books.
61. Wolf, J. (2006). Úmluva o právech dítěte. In *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence* (s. 117-119). SZÚ Praha.
62. Zahradník, M. (2009). Kontaktní pracovník a jeho kompetence v sociálním poli. In P. Klíma, A. Herzog, S. Kunc, J. Racek & M. Zahradník, *Kontaktní práce* (2. vydání, s. 145-156). Česká asociace streetwork.
63. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (zákon o sociálních službách) (2006).
64. Zemanová, V., & Martin, D. (2015). *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikové chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Univerzita Palackého v Olomouci.

10 Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Kategorie povědomí o právech

Obrázek 2: Vymezení cílové skupiny

Obrázek 3: Postup případové práce

Obrázek 4: Co je to právo?

Obrázek 5: Mají děti práva?

Obrázek 6: Měly by mít děti práva?

Obrázek 7: Jaká práva?

Obrázek 8: Jaká práva?

Obrázek 9: Co je to zákon?

Obrázek 10: Proč mají lidé zákony?

Obrázek 11: Uveď příklad nějakého zákona

Obrázek 12: Školní karta

Obrázek 13: Rozvod rodičů

Obrázek 14: Hodina čtení navíc

Obrázek 15: Odmítnutí injekce

Obrázek 16: Bezplatné lékařské ošetření

Obrázek 17: Povídka do školního časopisu

Obrázek 18: Hraní na hřišti

Obrázek 19: Volba prezidenta

Obrázek 20: Práce v obchodě

Obrázek 21: Bětčín deník

Obrázek 22: Spravedlivý trest

Obrázek 23: Návštěva lékaře

Obrázek 24: Kódy k 1. kategorii

Obrázek 25: Kódy k 2. kategorii

Obrázek 26: Kódy k 3. kategorii

Obrázek 27: Kódy k 4. kategorii

Obrázek 28: Kódy k 5. kategorii

Obrázek 29: Kódy k 6. kategorii

Obrázek 30: Kódy k 7. kategorii

Tabulka 1: Rozdělení respondentů dle ročníku ZŠ

Tabulka 2: Rozdělení respondentů dle pohlaví

Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle věku

Tabulka 4: Kdo má práva?

Tabulka 5: Práva dětí a dospělých

Tabulka 6: Povinnosti dětí a dospělých

Tabulka 7: Dobrý občan

Tabulka 8: Přináležitost práv modelové situace

Tabulka 9: Postoje dětí z NZDM k právům v modelových situacích mezi chlapci a dívkami

Tabulka 10: Postoje dětí z NZDM k právům v modelových situacích dle věku

11 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Meltonovo interview

Příloha č. 2 – Rozhovor se sociálním pracovníkem

Příloha č. 3 – Informovaný souhlas

VÝZKUMNÝ NÁSTROJ PRO PRÁVNÍ POVĚDOMÍ DĚTÍ: Meltonovo interview

Škola.....

Věk.....

Třída:

Pohlaví

Obecné otázky:

1. Co je to právo?

2. Kdo má práva?

3. Mají děti práva?

Jaká práva?

4. Měly by mít děti práva?

Jaká práva?

5. Co je to zákon?

6. Uveď příklad nějakého zákona:

7. Proč mají lidi zákony?

Situace:

1. Pepík ví, že má ve sborovně svou kartu, kde jsou o něm napsány různé věci (třeba jak se chová, jaké má známky apod.), a chtěl by vědět, co je v ní napsáno. Učitelka mu řekla, že nemá právo svoji kartu vidět. Měl by existovat zákon na to, že se Pepík může podívat na svoji kartu? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

2. Mariini rodiče se rozvádějí. Matka chce, aby Marie žila s ní, ale otec si přeje, aby bydlela u něho. Měl by existovat zákon, že Marie se může sama rozhodnout, s kým bude žít? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

3. U Jany ve škole musí všichni chodit na hodinu čtení navíc. Jana ale nerada čte a myslí si, že by to neměla mít povinné. Měl by existovat zákon na to, že si Jana může vybrat, na které předměty chce chodit? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

4. Petra šla k doktorovi a ten jí řekl, že by měla dostat injekci. Petra řekla, že si injekci dát nenechá. Měl by existovat zákon na to, že doktor může Petru přinutit, aby dostala injekci, i když ona nechce? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

5. Kuba si ublížil, když si kopal s míčem, a odvezli ho do nemocnice. V nemocnici mu řekli, že mu nemohou pomoci, protože jeho rodiče nemají dost peněz na zaplacení ošetření. Měl by existovat zákon, že doktor musí Kubovi pomoci, i když za to jeho rodiče nemohou zaplatit? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

6. Marek psal povídku pro školní časopis. Píše v ní, že se mu nelíbí školní řád. ředitel mu řekl: „Tohle ti nemůžeme otisknout.“ Měl by existovat zákon, podle kterého ředitel může zakázat, aby Markova povídka v časopise vyšla? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

7. Míšovi a Davidovi je oběma šest let. Hráli si na hřišti na honěnou a přišly k nim nějaké desetileté děti. Tyhle starší děti jim řekli, ať odejdou, protože tak malé děti si tam ještě nesmějí hrát. Měl by existovat zákon na to, že tam David a Míša můžou zůstat? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

8. Někteří lidé si myslí, že by měl existovat zákon, který dětem povoluje volit

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

9. Lucka chtěla pracovat v Potravinách u pana Vrány. Pan Vrána jí řekl, že není dost stará na to, aby mohla pracovat. Měl by existovat zákon, že děti jako Lucka mohou pracovat, pokud chtějí? Proč? Od kolika let si myslíš, že by Lucka mohla pracovat?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

10. Bětka si psala deník a říkala, že ho nesmí nikdo číst, ani její rodiče. Měl by existovat zákon na to, že Bětčini rodiče si mohou přečíst její deník, i když ho Bětka nechce nikomu ukázat? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

11. Tomáš se ve škole popral. Učitelka mu řekla, že bude muset zůstat po škole. Tomáš jí říkal: „Počkejte. Napřed vám musím povědět, jak to bylo.“ Měl by existovat zákon na to, že učitelka nesmí Tomáše potrestat, dokud jí nevysvětlí, jak to bylo? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

12. Honza chtěl jít k doktorovi. Chtěl s ním mluvit o některých věcech, které ho trápí, ale rodiče mu to nedovolili. Měl by existovat zákon, že se Honza může jít poradit k doktorovi, i když si to jeho rodiče nepřejí? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

Zaškrtněte či zakroužkujte u každé věty, zda s ní souhlasíte či nikoliv:

Desetileté dítě má právo:

1) říci nahlas, co si myslí	ano	ne
2) lhát, když je to pro ně výhodné	ano	ne
3) pít alkoholické nápoje	ano	ne
4) jezdit samo ve výtahu	ano	ne
5) opisovat a podvádět, když si neví rady	ano	ne
6) žít se svou vlastní rodinou	ano	ne
7) ukrást něco, když to nikdo nevidí	ano	ne
8) hrát si, když má volný čas	ano	ne
9) uhodit toho, kdo ho urazí	ano	ne
10) dívat se na televizi, kdy se mu zachce	ano	ne
11) na bezplatné lékařské ošetření	ano	ne
12) vždy prosadit to, co se mu zachce	ano	ne

Dospělý člověk má právo:

1) říci nahlas, co si myslí	ano	ne
2) lhát, když je to pro něj výhodné	ano	ne
3) pít alkoholické nápoje	ano	ne
4) jezdit sám ve výtahu	ano	ne
5) opisovat a podvádět, když si neví rady	ano	ne
6) žít se svou vlastní rodinou	ano	ne
7) ukrást něco, když to nikdo nevidí	ano	ne
8) hrát si, když má volný čas	ano	ne
9) uhodit toho, kdo ho urazí	ano	ne
10) dívat se na televizi, kdy se mu zachce	ano	ne
11) na bezplatné lékařské ošetření	ano	ne
12) vždy prosadit to, co se mu zachce	ano	ne

Zaškrtněte či zakroužkujte u každé věty, zda s ní souhlasíte či nikoliv:

Desetileté dítě má povinnost:

1) poslouchat své rodiče	ano	ne
2) udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	ano	ne
3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích	ano	ne
4) poslechnout pokyny policie	ano	ne
5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti	ano	ne
6) mlčet, když ho někdo trestá	ano	ne
7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole	ano	ne
8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí	ano	ne
9) nemluvit o tom, co se děje doma	ano	ne
10) dát každému to, oč si řekne	ano	ne
11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři	ano	ne
12) vždycky prosadit svou	ano	ne

Dospělý člověk má povinnost:

1) poslouchat své rodiče	ano	ne
2) udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	ano	ne
3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích	ano	ne
4) poslechnout pokyny policie	ano	ne
5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti	ano	ne
6) mlčet, když ho někdo trestá	ano	ne
7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole	ano	ne
8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí	ano	ne
9) nemluvit o tom, co se děje doma	ano	ne
10) dát každému to, oč si řekne	ano	ne
11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři	ano	ne
12) vždycky prosadit svou	ano	ne

Zaškrtněte či zakroužkujte u každé věty, zda s ní souhlasíte či nikoliv:

Dobry občan

Občan je každý, kdo je příslušníkem nějakého státu. Když se např. narodíš v České republice, staneš se tím občanem České republiky. A jsou i jiné způsoby jak se stát občanem nějakého státu.

V následující tabulce najdeš některá tvrzení, která by mohla sloužit jako vysvětlení toho, co je to dobrý občan nebo co dobrý občan dělá. **Na tyto otázky neexistují správné nebo špatné odpovědi.**

(Pro každé tvrzení zaškrtni jedno políčko, podle toho, za jak důležité jej považuješ pro vysvětlení toho, co je nebo co dělá dobrý občan.)

Dospělý, který je dobrým občanem....

	Nedůležité	Spíše nedůležité	Spíše důležité	Velmi důležité	Nevím
se řídí zákony					
volí v každých volbách					
vstoupí do politické strany					
hodně pracuje					
by se zúčastnil pokojného protestu proti zákonu, který považuje za nespravedlivý					
zná historii své země					
by byl ochoten sloužit v armádě, aby chránil svou zem					
sleduje politické dění v novinách, v rozhlase nebo v televizi					
podílí se na aktivitách sloužících ve prospěch lidí žijících v okolí					
si váží vládních představitelů					
se účastní aktivit podporujících lidská práva					
se zúčastňuje politických diskusí					
se účastní aktivit na ochranu životního prostředí					
je vlastencem oddaným své zemi					
by byl ochoten neuposlechnout zákona, který porušuje lidská práva					

Nevyplňují žáci, ale tazatelé – studenti! Datum vyplnění:

Dotazník byl administrován: 1. ústně – rozhovor, (zakroužkujte)
2. písemně

Administraci provedl(a):

Poznámky:

Příloha č. 2 – Rozhovor se sociálním pracovníkem

1. Jaká je náplň Vaší práce jako sociální pracovníce v NZDM?
2. Máte nějaké techniky či metody, které v sociální práci využíváte?
3. Jaká práva mají děti u Vás v NZDM?
4. Jak vy jako sociální pracovníce naplňujete práva dětí? Pokud ano, tak jakým způsobem?
5. Myslíte si, že děti u Vás v NZDM znají svá práva a mají dostatečné právní povědomí?
6. Jak vy jako sociální pracovníce se podílíte či nějakým způsobem přispíváte k budování právního povědomí dětí? Pokud ano, tak jakým způsobem? Co pro to děláte?
7. Jak byste popsala svoji roli a zodpovědnost v rámci NZDM?

Příloha č. 3 – Informovaný souhlas

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ZÁSTUPCE NEZLETILÉHO ÚČASTNÍKA VÝZKUMU

Vážení paní vedoucí,

rádi bychom Vás poprosili o zapojení Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež _____ do pilotního výzkumu na téma „Právní povědomí“ u dětí školního věku.

Vaše účast přispěje ke zjištění právního povědomí dětí a bude podkladem pro navazující výzkumnou studii na toto téma.

Výzkumné šetření je anonymní, je možné z něj kdykoli vystoupit. Šetření bude realizováno prostřednictvím dotazníku, který je zaměřen na právní povědomí.

Pilotní výzkum je realizován Zdravotně sociální fakultou a Pedagogickou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích pod odborným vedením doc. Mgr. et Mgr. Jitky Vackové, Ph.D. a prof. PaedDr. Ivy Stuchlíkové, CSc. Na realizaci se dále podílí Mgr. Zuzana Bílková, Ph.D., Mgr. Jana Stejskalová, Ph.D. Mgr. Ing. Renata Švestková, Ph.D., Mgr. Ing. Tomáš Veber, Th.D., PhDr. Helena Pavličíková, CSc., Mgr. Kristýna Hellerová a studenti obou fakult.

S daty bude nakládáno jako s citlivými údaji v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů. Z účasti na výzkumu nebudou pro děti ani pro Vás vyplývat žádná rizika.

Správcem údajů je Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, veřejná vysoká škola zřízená zákonem č. 314/1991 Sb., se sídlem Branišovská 1645/31a, 370 05 České Budějovice, IČO: 60076658, součást: Zdravotně sociální fakulta, kontaktní adresa J. Boreckého 1167/27, České Budějovice.

V případě dotazů se neváhejte obrátit na realizátory projektu.

Děkujeme za Vaši ochotu a vstřícnost.

Za realizační tým
Mgr. Ing. Renata Švestková, Ph.D.
E-mail: svestkor@zsf.jcu.cz
Telefon: + 420 777 298 269

Souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Prohlašuji, že jsem četl/a celý výše uvedený text a porozuměl/a jsem jeho smyslu. **Souhlasím s účastí dítěte v uvedeném výzkumu** a rozumím, že mohu souhlas odmítnout, případně svobodně a bez udání důvodů z účasti odstoupit.

Místo a datum souhlasu: _____

Jméno a příjmení vedoucího pracovníka: _____

Podpis vedoucího pracovníka: _____

12 Seznam zkratek

NZDM:	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
NAPŘ:	Například
UNICEF:	United Nations International Children's Emergency Fund (Dětský fond Organizace spojených národů
OSN:	Organizace spojených národů
USA:	Spojené státy americké
ÚPD:	Úmluva o právech dítěte
SPOD:	Sociálně-právní ochrana dětí
OSPOD:	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
APOD:	A podobně
EU:	Evropská unie
ZŠ:	Základní škola
SPSS:	Statistical Packet for Social Sciences